

AZƏRBAYCAN DİLİ

Proqram fənn kurikulumu üzrə təlim nəticələrinə uyğun olaraq V – XI sinif dərslərləri əsasında hazırlanmışdır. İmtahanda fənn kurikulumunun Azərbaycan dili fənni üçün müəyyən etdiyi 4 məzmun xəttinə (“**Dinləyib-anlama və danışma**”, “**Oxu**”, “**Yazı**”, “**Dil qaydaları**”) aid altstandartların hamısı üzrə bilik və bacarıqların yoxlanılması mümkün deyil. Bəzi altstandartların yoxlanılması üçün müəyyən vasitələr tələb edildiyindən onlarla bağlı tapşırıqlardan istifadə olunması məqsədəuyğun deyil.

İmtahanda məzmun standartlarının təlim nəticələrində nəzərdə tutulmuş tətbiqetmə, tədqiqetmə, əlaqələndirmə, uyğunluğu müəyyənetmə, fərqləndirmə, fikrini sxemlər, cədvəllərlə ifadəetmə, mühakiməyürütmə, əsaslandırma bacarıqlarının sistemli şəkildə nümayiş etdirilməsi tələb olunur.

Proqram əsas etibarilə 3 məzmun xətti (“**Oxu**”, “**Yazı**”, “**Dil qaydaları**”) üzrə altstandartların reallaşdırılması üçün verilmiş materialları əhatə edir.

“**Oxu**” məzmun xətti ilə bağlı, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir:

– mətni tərkib hissələrinə ayırmaq, onları fərqləndirmək və giriş, əsas hissə, nəticəyə görə adlandırmaq, mətnin məzmunu və strukturunu mənimsədiyini nümayiş etdirmək, tərkib hissələri arasında əlaqəni gözləməklə mətni genişləndirmək, tanış olmayan söz və ifadələrin, eləcə də həqiqi və məcazi mənalı söz və ifadələrin mənasını kontekstə uyğun dəqiqləşdirmək, şərh etmək, məntdəki əsas fikri müəyyən etmək, fikrə münasibətini fakt və məlumatlarla əsaslandırmaq, məntdəki sözlərin yerinə görə informativ, poetik, terminoloji funksiyasını müəyyən etmək, zəngin söz ehtiyatına malik olduğunu nümayiş etdirmək, məntdəki söz və ifadələri üslubi xüsusiyyətinə görə fərqləndirmək, söz və ifadələrə əsasən oxuduğu məntin üslubunu müəyyənləşdirmək, məntin hissələrini tezislər şəklində ifadə etmək, məzmununu xülasə şəklində ifadə etmək, öyrəndiyi söz və ifadələrin üslubi xüsusiyyətlərini izah etmək, söz və ifadələrə əsasən oxuduğu məntləri üslubi xüsusiyyətlərinə görə müqayisə etmək;

“**Yazı**” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir:

– dil qaydalarını yazılı nitqə tətbiq etmək, rəbitəli yazı vərdişlərinə yiyələndiyini nümayiş etdirməklə verilmiş mövzuya uyğun mənt hazırlamaq, mövzu ilə bağlı fakt, sitat və dəlillər müəyyən edib yazmaq, plan tərtib etmək, verilmiş məntin hissələrini plan əsasında məntiqi cəhətdən əsaslandırmaq, məntin üslubu üzərində işləməklə yazıya düzəlişlər etmək, mənti üslubi və struktur cəhətdən təkmilləşdirmək;

“**Dil qaydaları**” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakı mövzularla bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirilməlidir:

Fonetika. Danışq səsləri. Saitlərin növləri: qalın, incə; açıq, qapalı; dodaqlanan, dodaqlanmayan. Samitlərin növləri: kar, cingiltili. Sözlün hərf və səs tərkibi. Bir sıra sözlərdə *o* saitinin [a] kimi tələffüzü. Saitlərin uzun tələffüzü. Söz sonunda *b, c, d, g* samitlərinin tələffüzü. *K* samitinin yazılışı və tələffüzü. *Q* samitinin yazılışı və tələffüzü. Qoşa samitlə bitən təkhecəli sözlər: eynicinsli

qoşa samitlə bitən sözlər, müxtəlifcinsli qoşa samitlə bitən sözlər. Söz ortasında yanaşı gələn *tt, kk, pp, qq* samitlərinin tələffüzü. Ahəng qanunu. Heca. Sözlün yazılışı və deyilişinə görə təhlili (fonetik təhlil).

Leksika. Sözlün leksik və qrammatik mənası. Əsas nitq hissələrinin həm leksik, həm də qrammatik mənaya, köməkçi nitq hissələrinin ancaq qrammatik mənaya malik olması. Sözlün ilkin – həqiqi mənası. Sözlün məcazi mənası. Çoxmənalı sözlər. Omonimlər. Omonim sözlərlə çoxmənalı sözlərin müqayisəsi. Sinonimlər. Antonimlər. Frazeoloji birləşmələr (sabit söz birləşmələri). Terminlər. Sözlün leksik təhlili.

Sözlün tərkibi. Kök və şəkilçi. Leksik və qrammatik şəkilçilər. Şəkilçilərin bir, iki və dörd variantlı olması. Bitişdirici samitlər (*n, y, s*).

Söz yaradıcılığı. Sözlərin quruluşca növləri. Sadə sözlər. Düzəltmə sözlər. Mürəkkəb sözlər. Tərəfləri bitişik, defislə və ayrı yazılan mürəkkəb sözlər. Eyniköklü sözlər. Sözlün başlanğıc forması. Sözlün tərkibinə görə təhlili.

Morfologiya. Əsas və köməkçi nitq hissələri.

Əsas nitq hissələri.

İsim, onun əşya adı bildirməsi. Konkret və mücərrəd isimlər. Ümumi və xüsusi isimlər. İsmnin tək və cəm formaları. Toplu isimlər və onların cəm isimlərdən fərqi. İsmnin halları. Qeyri-müəyyənlik bildirən yiyəlik hal. Qeyri-müəyyənlik bildirən təsirlik hal. Adlıq, qeyri-müəyyən yiyəlik və qeyri-müəyyən təsirlik halların fərqləndirilməsi. İsmnin mənsubiyyətə görə dəyişməsi. *Mənbə, mövqe, mənafe, tale, mənsə, su, nə* sözlərinin mənsubiyyətə görə dəyişməsi. Bəzi ikihecəli isimlərin kökündə qapalı saitə düşməsi. Xəbərlilik şəkilçiləri.

Sifət, onun əşyaya aid əlamət və keyfiyyət bildirməsi. Sifətin dərəcələri. Adı, azaltma və çoxaltma dərəcələri. Azaltma və çoxaltma dərəcələrində olan sifətlərin yazılışı. Sifətlərin isimləşməsi.

Say, onun əşyanın miqdar və sırasını bildirməsi. Sayın mənacə növləri: miqdar və sıra sayları. Miqdar saylarının növləri: müəyyən miqdar sayları, qeyri-müəyyən miqdar sayları, kəsir sayları. Numerativ sözlər və onların işlənmə məqamları. Sayların yazılışı: sözlərlə, ərəb rəqəmləri ilə, Roma rəqəmləri ilə, ərəb rəqəmləri və sözlərin iştirakı ilə. Miqdar saylarında şəkilçilərin yazılışı. Sıra saylarının yazılışı. Defislə yazılan mürəkkəb saylar. Saylarla işlənen isimlərin təkdə və ya cəmdə olması. Sayların isimləşməsi.

Əvəzlilik, onun əsas nitq hissələrinin yerində işlənməsi. Əvəzliyin mənacə növləri. Şəxs əvəzlilikləri. Şəxs əvəzliliklərinin I, II və III şəxsin təkində və cəmində olması. İşarə əvəzlilikləri. *O, bu* əvəzliliklərdən sonra vergülün işlənməsi. Sual əvəzlilikləri. Qeyri-müəyyən əvəzliliklər. Təyini əvəzliliklər.

Feil, onun əşyanın hərəkətini bildirməsi. Feilin təsdiq və inkar formaları. Feilin şəxsə görə dəyişməsi. Feilin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə və mürəkkəb feillər. Tərəfləri defislə və ayrı yazılan mürəkkəb feillər. Feilin şəkilləri (Feilin təsriflənən formaları). Feilin zamana görə dəyişməsi. Feilin indiki zamanı. Feilin keçmiş zamanı.

Feilin gələcək zamanı. Xəbər şəkli. Xəbər şəklində olan feilin zamana və şəxsə görə dəyişməsi. Xəbər şəklində olan feillərin yazılışı və tələffüzü. Əmr şəkli. Arzu şəkli. Vacib şəkli. Lazım şəkli. Şərt şəkli. Feilin zamana görə dəyişməsi. Feilin indiki zamanı. Feilin keçmiş zamanı. Feilin gələcək zamanı. Hərəkətin subyektı və obyektı. Feilin qrammatik məna növləri: məlum, məchul, şəxssiz, qayıdış, qarşılıq-birgəlik, icbar növü.

İdi, imiş, isə köməkçi sözləri (hissəcikləri). *İdi, imiş* köməkçi sözləri (hissəcikləri) və keçmiş zaman şəkilçiləri. *İsə* köməkçi sözü (hissəciyi) və feilin şərt şəklinin fərqləndirilməsi. Cümlədə *isə* köməkçi sözünün (hissəciyinin) qoşulduğu sözdən sonra vergülün işlənməsi.

Feilin təsriflənməyən formaları.

Feilin şəxsə və kəmiyyətə görə dəyişməyən formaları: məsdər, feili sifət, feili bağlama. Feilin təsriflənməyən formalarının iki nitq hissəsinin xüsusiyyətlərinə malik olması. Təsriflənməyən formaların hər üçündə feilin xüsusiyyətlərinin olması. Məsdərin feil və ismin bəzi xüsusiyyətlərinə malik olması. Feili sifətin feilin və sifətin bəzi xüsusiyyətlərinə malik olması. Feili sifətin feildən düzələn sifətlərdən fərqləndirilməsi. Feili bağlamanın həm feilin, həm də zərfin xüsusiyyətlərinə malik olması.

Zərf, onun, əsasən, hərəkəti müxtəlif cəhətdən izah etməsi. Zərfin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb zərflər. Mürəkkəb zərflər və onların yazılışı. Tərəfləri bitişik, defislə və ayrı yazılan mürəkkəb zərflər. Zərflərin məna növləri. Tərzi-hərəkət zərfləri. Zaman zərfləri. Yer zərfləri. Kəmiyyət zərfləri. Həm zərf, həm də digər nitq hissələri kimi işlənən bilən sözlər.

Köməkçi nitq hissələri.

Qoşma, onun müxtəlif qrammatik məna çaraları yaradan köməkçi nitq hissəsi olması. Qoşmaların deyilişi və yazılışı. Çoxhecalı qoşmaların ayrı, təkhecalı qoşmaların bitişik yazılması.

Bağlayıcı, onun sözlər, cümlə üzvləri və cümlələr arasında əlaqə yaradan köməkçi nitq hissəsi olması. Bağlayıcılarda vergülün işlənməsi. Mürəkkəb bağlayıcılar və onların yazılışı.

Ədat, onun cümlədə fikrin təsirliliyini artıran köməkçi nitq hissəsi olması. Ədatların yazılışı. Bitişik və ayrı yazılan ədatlar. Təsdiq və inkar bildirən ədatlarla bağlı vergülün işlənməsi.

Modal söz, onun danışanın ifadə etdiyi fikrə münasibət bildirən köməkçi nitq hissəsi olması. Modal sözlərlə bağlı vergülün işlənməsi.

Nida, onun hiss-həyəcan bildirən köməkçi nitq hissəsi olması. Nidalarda vergül və nida işarəsinin işlənməsi.

Əsas və köməkçi nitq hissələrinin omonimliyi. Köməkçi nitq hissələrinin bir-biri ilə omonimliyi. Köməkçi nitq hissələrinin sinonimliyi. Bəzi bağlayıcı və ədatların müəyyən şəkilçilərdən fərqləndirilməsi.

Sözün morfoloji təhlili.

Sintaksis. Söz birləşməsi və cümlə.

Söz birləşməsi (sərbəst söz birləşmələri). Söz birləşməsinin iki və daha artıq müstəqil sözün məna və qrammatik cəhətdən birləşdiyi dil vahidi olması. Söz birləşmələrinin əsas və asılı tərəfləri. Əsas tərəfə görə söz birləşmələrinin növləri: ismi və feili birləşmələr. İsmi birləşmələr. Mürəkkəb adlar (Mürəkkəb adların söz birləşməsi şəklində olması). Mürəkkəb adların yazılışı.

Tərkibindəki bütün sözlərin birinci hərfi böyük yazılan mürəkkəb adlar. Yalnız birinci komponentinin baş hərfi böyük yazılan mürəkkəb adlar. Tərkibində *mirzə, hacı, şah* və s. olan mürəkkəb adların yazılışı.

Feili birləşmələr və onların növləri. Əsas tərəfi məsdərlə ifadə olunan feili birləşmələr (məsdər tərkibləri). Əsas tərəfi feili sifətlə ifadə olunan feili birləşmələr (feili sifət tərkibləri). Əsas tərəfi feili bağlama ilə ifadə olunan feili birləşmələr (feili bağlama tərkibləri).

Sintaktik əlaqələr və onların növləri.

Tabesizlik əlaqəsi. Tabesizlik əlaqəsinin bərabərhüquqlu söz və cümlələr arasında olması. Tabelilik əlaqəsi. Tabelilik əlaqəsində olan tərəflərdən birinin digərindən asılı olması. Tabelilik əlaqəsinin yaranmasında ismin hal, mənsubiyyət və xəbərlilik şəkilçilərinin rolu. Uzlaşma əlaqəsi. Xəbərin mübtədə ilə şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşması.

Cümlə üzvləri.

Cümlənin baş üzvləri. Cümlənin qrammatik əsası.

Mübtədə. Mübtədanın cümlədə haqqında danışılan bildirməsi. Obyektin mübtədə yerində çıxış etməsi. Mübtədanın ifadə vasitələri.

Xəbər. Xəbərin cümlədə, əsasən, haqqında danışılan barədə məlumat verməsi. Xəbərin ifadə vasitələri. Feili xəbər. Feili xəbərin feilin müxtəlif şəkilləri ilə ifadə olunması. İsmi xəbər. İsmi xəbərin ifadə vasitələri. Frazoloji birləşmələrin həm feili, həm də ismi xəbər olması. Suala cavab verməyən *var, yox, lazım, mümkün* və s. sözlərin ismi xəbər kimi işlənə bilməsi. *Deyil* sözünün adlara qoşulması ilə yaranan ismi xəbərlər.

Cümlənin ikincidərəcəli üzvləri.

Tamamlıq. Tamamlığın ifadə vasitələri.

Təyin. Təyinin bütün cümlə üzvlərinə aid olması. Təyinin ifadə vasitələri.

Zərflik. Zərfliyin, əsasən, feili xəbərə aid olması. Zərfliyin mənacə növləri. Tərzi-hərəkət zərfliyi. Zaman zərfliyi. Yer zərfliyi. Səbəb zərfliyi. Məqsəd zərfliyi. Kəmiyyət zərfliyi. Zərfliyin ifadə vasitələri.

Həmcins üzvlər. Bütün cümlə üzvlərinin həmcins ola bilməsi. Həmcins üzvlər arasında tabesizlik əlaqəsinin olması. Həmcins üzvləri bir-birinə bağlayan vasitələr. Həmcins üzvlərdə qrammatik şəkilçilərin, köməkçi sözlərin (hissəciklərin) və qoşmaların ixtisarı. Həmcins üzvlərdə ümumiləşdirici sözlər. Ümumiləşdirici sözlərlə bağlı durğu işarələrinin işlənməsi.

Cümlədə söz sırası. Söz sırasının pozulması halları.

Əlavələr. Əlavənin özündən əvvəlki üzvü, sözü aydınlaşdıran, dəqiqləşdirən söz və ifadə olması. Bütün cümlə üzvlərinin əlavəsinin olması. Əlavələrlə bağlı işlənən durğu işarələri.

Ara sözlər. Ara sözün danışanın ifadə etdiyi fikrə münasibətini bildirməsi. Ara sözlərlə bağlı vergül işarəsinin işlənməsi.

Xitab. Xitabın cümlədə müraciət ediləni bildirən söz və ya söz birləşməsi olması. Xitabla bağlı işlənən durğu işarələri.

Cümlə.

Cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri. Nəqli cümlə. Sual cümləsi. Əmr cümləsi. Nida cümləsi.

Baş üzvlərin iştirakına görə sadə cümlənin növləri.

Müəyyən şəxslə cümlə. Qeyri-müəyyən şəxslə cümlə. Ümumi şəxslə cümlə. Şəxssiz cümlə. Adlıq cümlə.

Söz-cümlə. Söz-cümlələrin ifadə vasitələri.

Cümlənin quruluşca növləri. Sadə cümlənin bir, mürəkkəb cümlənin iki və daha artıq qrammatik əsasının olması.

Mürəkkəb cümlə.

Tabesiz mürəkkəb cümlə. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında tabesizlik əlaqəsinin olması.

Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağlayan vasitələr (intonasiya, tabesizlik bağlayıcıları).

Tabeli mürəkkəb cümlələr.

Baş və budaq cümlə. Tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağlayan vasitələr (intonasiya, tabelilik bağlayıcıları, digər vasitələr). Tabeli mürəkkəb cümlədə *ki* bağlayıcısının yeri. Tabeli mürəkkəb cümlələrdə bağlayıcı sözlər. Baş və budaq cümlələrin yeri.

Sintaktik təhlil.

Vasitəsiz nitq. Vasitəsiz nitqdə durğu işarələri (qoşa nöqtə, dırnaq, vergül, tire).

Dialoqlarda durğu işarələri.

Vasitəli nitq.

Dil, onun ictimai hadisə olması.

Yazı, onun tipləri (növləri).

Ədəbi dilin normaları: fonetik norma, leksik norma və qrammatik norma.

Durğu işarələri: nöqtə, sual, nida, vergül, üç nöqtə, qoşa (iki) nöqtə, dırnaqlar, tire.

Dilin üslubi imkanlarının təzahür formaları: funksional və fərdi (fərdi nitq ünsürləri) üslub. Sözüün üslubi funksiyaları.

Bədii üslubun xüsusiyyətləri. Bədii üslubun obrazlı nitq forması olması. Bədii üslubun təzahür formaları. Sözüün informativ və poetik funksiyaları. Bədii söz. Bədii təsvir və ifadə vasitələri. Ellipsis.

Elmi üslubun xüsusiyyətləri: izah etmək, şərh etmək, nəticə çıxarmaq. Elmi üslubda sözlərin terminləşməsi. Sözüün həqiqi mənada işlədilməsinin elmi üslubun xüsusiyyətlərindən biri olması.

Publisistik üslubun xüsusiyyətləri. Publisistik üslubun formaları: yazılı və şifahi.

Rəsmi-işgüzar üslubun xüsusiyyətləri.

Məişət üslubunun xüsusiyyətləri.

Xülasə. Xülasəyə verilən tələblər.

Tezis. Tezisin əsas xüsusiyyətləri.

Qeyd: Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları"nın təsdiq edilməsi haqqında 18 iyun 2021-ci il tarixli 175 №-li qərarında əksini tapan bəzi qaydalar şagirdlərin istifadə etdikləri aşağı sinif dərslərlərində olmadığından buraxılış imtahanlarında bu mövzularla bağlı tapşırıqlardan istifadə edilməyəcək:

1. tərkibində *ae, ea, eə, əa, eo, üa, üə, au, ua, ue, uə* yanaşı yazılan saiflərin işləndiyi sözlərin tələffüzü ilə bağlı;

2. tərkibində *ov, öv* hərf birləşmələri olan sözlərin tələffüzü ilə bağlı.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. R.Ə.İsmayilov, Ş.F.Zahidova, Ü.R.Nurullayeva, A.F.Xanahiyeva. "Azərbaycan dili". (1-ci və 2-ci hissə) 5-ci sinif, Bakı – 2024.
2. R.Ə.İsmayilov, Ü.R.Nurullayeva, A.F.Xanahiyeva, R. Həbibli, S.X.Məmmədova. "Azərbaycan dili". (1-ci və 2-ci hissə) 6-cı sinif, Bakı – 2025.
3. R.Ə.İsmayilov, A.X.Rüstəмова, H.F.Allahverdi, S.X.Məmmədova. "Azərbaycan dili". 7-ci sinif, Bakı – 2022.
4. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, M.H.Vəliyeva, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili". 8-ci sinif, Bakı – 2023.
5. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili". 9-cu sinif, Bakı – 2024.
6. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş, Y.İ.Hüseynova. "Azərbaycan dili", 10-cu sinif. Bakı – 2022.
7. T.M.Hacıyev, S.Q.Bektaş. "Azərbaycan dili", 11-ci sinif. Bakı – 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Azərbaycan dili". 5 – 11-ci siniflər üçün qiymətləndirmə tapşırıqları kitabları. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. Bakı – 2025.
2. Orfoqrafiya, orfoepiya lüğəti. DİM – "Abituriyent". Bakı – 2024.
3. "Azərbaycan dili" vəsait. Bakı – 2019, 2025.
4. "Azərbaycan dili". Test toplusu. (1-ci və 2-ci hissə) "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. Bakı – 2025.
5. "Azərbaycan dili". Test toplusu. (Ümumi orta (9 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün) "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025.
6. "Azərbaycan dili". Ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı" kitabı. Bakı – 2024.

RİYAZIYYAT

Proqram V-XI sinif dərsləkləri əsasında hazırlanmış və fənn kurikulumunun təlim nəticələri və məzmun standartlarının tələblərinin reallaşdırılması ilə bağlı tədris materiallarını əhatə edir.

HƏQİQİ ƏDƏDLƏR

Natural ədədlər və onların onluq say sistemində yazılışı. Natural ədədlər üzərində əməllər. Toplamanın və vurmanın xassələri. Çoxrəqəmli ədədlərin yuvarlaqlaşdırılması. Ədədin bölünəni və böləni. Tam və qalıqlı bölmə. Bölmə əlamətləri. Sadə və mürəkkəb ədədlər. Mürəkkəb ədədin sadə vuruqlara ayrılışı. Qarşılıqlı sadə ədədlər. Ən böyük ortaqlı bölən (ƏBOB), ən kiçik ortaqlı bölünən (ƏKOB).

Adi kəsrlər. Düzgün kəsrlər, düzgün olmayan kəsrlər. Kəsrin əsas xassəsi. Kəsrlərin itxırası. Kəsrlərin ortaqlı (eyni) məxrəcə gətirilməsi. Adi kəsrlərin müqayisəsi. Adi kəsrlər üzərində əməllər. Qarışıq ədədlər və onlar üzərində əməllər.

Ədədin hissəsinin və hissəsinə görə ədədin tapılması.

Onluq kəsrlər. Onluq kəsrin tam və kəsr hissəsi. Onluq kəsrlərin müqayisəsi. Onluq kəsrlər üzərində əməllər. Dövri onluq kəsr. Onluq kəsrlərin yuvarlaqlaşdırılması. Adi kəsrin onluq kəsre, onluq kəsrin və dövri onluq kəsrin adi kəsre çevrilməsi. Adi, onluq və dövri onluq kəsrlər üzərində birgə əməllər.

Mənfi ədəd anlayışı. Əks ədədlər. Tam ədədlər. Tam ədədlər üzərində əməllər. Qarşılıqlı tərs ədədlər. Rəasional ədədlər. Ədəd oxu. Rəasional ədədlərin ədəd oxu üzərində təsviri. Ədədin modulu (mütləq qiyməti). Ədəd oxu üzərində yerləşən iki nöqtə arasında məsafə. İrrəasional ədədlər. Həqiqi ədədlər. Həqiqi ədədlərin müqayisəsi. Həqiqi ədədlər üzərində əməllər. Ədədin tam və kəsr hissəsi. Ədədi orta, həndəsi orta.

KOMPLEKS ƏDƏDLƏR

Kompleks ədədin tərfi. Qoşma kompleks ədədlər. Kompleks ədədlərin toplanması, çıxılması, vurulması, bölünməsi və qüvvətə yüksəldilməsi.

NİSBƏT. TƏNASÜB. FAİZ

Nisbət. Tənasüb və onun xassəsi. Düz mütənasib kəmiyyətlər və onların xassələri. Tərs mütənasib kəmiyyətlər və onların xassələri. Ədədin verilmiş ədədlərlə düz mütənasib hissələrə bölünməsi.

Faiz. Onluq kəsrin faizlə ifadəsi. Faizin adi və onluq kəsrlə ifadəsi. Ədədin faizinin tapılması. Faizə görə ədədin tapılması. İki ədədin nisbətinin faizlə ifadəsi. Kəmiyyətlərin dəyişməsinin faizlə ifadəsi. Diaqramlar.

RƏASİONAL İFADƏLƏR

Ədədi ifadələr. Dəyişəni olan ifadələr. İfadələrin qiymətlərinin müqayisəsi.

Natural üstlü qüvvət və onun xassələri.

Birhədli və onun standart şəkli. Çoxhədli və onun standart şəkli. Birhədliyə vurulması və qüvvətə yüksəldilməsi, birhədlinin çoxhədliyə vurulması, çoxhədliyə toplanması, çıxılması, vurulması. Eyniliklər və eynilik çevrilmələri.

Müxtəsər vurma düsturları. Çoxhədlinin vuruqlara ayrılması. Kvadrat üçhədlidən tam kvadrata ayrılması.

Rəasional ifadələr. Rəasional ifadələrin toplanması, çıxılması, vurulması, bölünməsi və qüvvətə yüksəldilməsi.

Rəasional ifadələrin eynilik çevrilmələri. Rəasional ifadələrdə dəyişənin mümkün qiymətləri (DMQ).

n-ci DƏRƏCƏDƏ KÖK.

İRRƏASİONAL İFADƏLƏR.

HƏQİQİ ÜSTLÜ QÜVVƏT

Kvadrat kök. Həsabi kvadrat kök. Həsabi kvadrat kökün xassələri. $\sqrt{x^2} = |x|$ eyniliyi. Vuruğun kök işarəsi altından çıxarılması və vuruğun kök işarəsi altına salınması. Kvadrat köklər daxil olan ifadələrin çevrilməsi.

Tam üstlü qüvvət və onun xassələri.

Ədədin standart şəkli.

Həqiqi ədədlərin *n*-ci dərəcədən kökü və onun xassələri. Həqiqi üstlü qüvvət və onun xassələri. Qüvvətlərin müqayisəsi. Kəsrin məxrəcənin irrəasionalıqdan azad edilməsi. İrrəasional ifadələrin eynilik çevrilmələri. İrrəasional ifadələrdə dəyişənin mümkün qiymətləri (DMQ).

ÖLÇMƏ. STATİSTİKANIN ELEMENTLƏRİ.

ÇOXLUQLAR. BİRLƏŞMƏLƏR NƏZƏRİYYƏSİNİN VƏ EHTİMAL NƏZƏRİYYƏSİNİN ELEMENTLƏRİ

Kəmiyyətlərin ölçülməsi. Eyni kəmiyyətin müxtəlif ölçü vahidləri və onlar arasındakı əlaqə.

Məlumatların toplanması. Median, moda və ən böyük fərq. Məlumatın təhlili. Məlumatın qruplaşdırılması və təqdimi.

Çoxluq anlayışı. Sonlu çoxluq, sonsuz çoxluq və boş çoxluq. Alt çoxluq. Bərabər çoxluqlar. Çoxluqların birləşməsi, kəsişməsi, fərqi və onların xassələri. Eylər-Venn diaqramı. İki sonlu çoxluğun birləşməsinin elementlərinin sayı.

Birləşmələr nəzəriyyəsində toplama və vurma prinsipləri. Birləşmələrin növləri: permutasiyalar, kombinezonlar.

Hadisə anlayışı. Yəqin hadisə, mümkün olmayan hadisə, təsadüfi hadisə. Elementar hadisələr. Asılı olmayan və asılı olan hadisələr. Mümkün halların sayı. Əlverişli halların sayı. Hadisənin ehtimalı. Ehtimalların toplanması qaydası. Asılı olmayan iki hadisənin hasilinin ehtimalı. Asılı olan iki hadisənin hasilinin ehtimalı (şərti ehtimal). Birləşmələr nəzəriyyəsindən düsturlarının tətbiqi ilə məsələ həlli.

BİRDƏYİŞƏNLİ TƏNLİKLƏR VƏ

TƏNLİKLƏRİN TƏTBİQİ İLƏ MƏSƏLƏ HƏLLİ

Tənlək və onun kökləri. Eynigüclü tənləklər. Birdəyişənli xətti tənlək və ona gətirilən tənləklər. Birdəyişənli xətti tənləklərin tətbiqi ilə məsələ həlli.

Kvadrat tənlək. Natamam kvadrat tənləklər. Kvadrat tənləyin kökləri düsturu. Viyet teoremi və onun tərsi olan teorem. Kvadrat üçhədlinin vuruqlara ayrılması. Kvadrat tənləyə gətirilən tənləklər. Kvadrat tənləklərin tətbiqi ilə məsələ həlli.

Rəasional tənləklər və sadə irrəasional tənləklər. Rəasional tənləklərin tətbiqi ilə məsələ həlli. Modul işarəsi daxilində dəyişəni olan tənləklər (modullu tənləklər).

TƏNLİKLƏR SİSTEMİ VƏ TƏNLİKLƏR

SİSTEMİNİN TƏTBİQİ İLƏ MƏSƏLƏ HƏLLİ

İkidəyişənli xətti tənlək. İkidəyişənli xətti tənləklər sistemi və onun həlli üsulları. Eynigüclü tənləklər sistemi. İkidəyişənli xətti tənləklər sisteminin kökünün varlığının

araşdırılması. Biri xətti, digəri ikidərəcəli, hər iki tənliyi ikidərəcəli olan ikidəyişənli tənliklər sistemi. Tənliklər sisteminin tətbiqi ilə məsələ həlli.

BƏRABƏRSİZLİKLƏR

Ədədi bərabərsizliklər və onların xassələri. Ədədi bərabərsizliklərin toplanması və vurulması. Ədədi aralıqlar. Ədədi aralıqların birləşməsi və kəsişməsi. Birdəyişənli xətti bərabərsizliklərin həlli. Eynigüclü bərabərsizliklər. İkiqat xətti bərabərsizliklər. Birdəyişənli xətti bərabərsizliklər sistemi və birdəyişənli xətti bərabərsizliklər heyəti.

Rasional bərabərsizliklər. Bərabərsizliklərin intervallar üsulu ilə həlli. Modul işarəsi daxilində dəyişənli olan bərabərsizliklər (modullu bərabərsizliklər). Kvadrat bərabərsizliklər. Mənfi olmayan iki ədədin ədədi ortası ilə həndəsi ortası arasında münasibət.

ƏDƏDİ ARDICILLIQLAR. SİLSİLƏLƏR

Ədədi ardıcılıqlar. Ardıcılığın limiti. Monoton ardıcılıq. e ədədi. Ədədi və həndəsi silsilə, onların xassələri, n -ci həddinin və ilk n həddinin cəmi düsturları. Sonsuz azalan həndəsi silsilənin cəmi ($|q| < 1$).

FUNKSİYALAR VƏ QRAFİKLƏR

Düzbucaqlı koordinat sistemi. Funksiya anlayışı. Funksiyanın təyin oblası və qiymətlər çoxluğu. Funksiyanın verilməsi üsulları. Funksiyanın qrafiki. Funksiyanın sıfırları. Funksiyanın artması və azalması, dövrüliyi, təkliyi, cütlüyü. Qüvvət funksiyası. Mürəkkəb funksiya. Tərs funksiya. Xətti funksiya və onun qrafiki. Xətti funksiyaların qrafiklərinin qarşılıqlı vəziyyəti. $y = ax^2 + bx + c$ ($a \neq 0$), $y = \frac{k}{x}$

($k \neq 0$), $y = \sqrt{x}$, $y = |x|$, $y = x^3$ funksiyaları və onların qrafikləri. Qrafiklərin çevrilməsi.

TRİQONOMETRİK FUNKSİYALAR.

TRİQONOMETRİK TƏNLİKLƏR

Bucağın dərəcə və radian ölçüsü. Bucağın radian ölçüsünün dərəcə ölçüsü ilə ifadəsi və tərsinə. Vahid çevrə. İxtiyari bucağın sinusu, kosinusu, tangensi və kotangensinin tərifləri. $y = \sin x$, $y = \cos x$, $y = \tan x$, $y = \cot x$ funksiyalarının xassələri və qrafikləri. Triqonometrik eyniliklər. Çevirmə düsturları. İki bucağın cəmi və fərqi üçün triqonometrik funksiyaları. İkiqat arqumentin triqonometrik funksiyaları. Yarım arqumentin triqonometrik funksiyaları. $\sin \alpha$ və $\cos \alpha$ -nın $\tan(\alpha/2)$ ilə ifadəsi. Cəmin (fərqi) hasilə çevrilməsi. Hasili cəmə çevirmə düsturları. Tərs triqonometrik funksiyalar, onların xassələri və qrafikləri.

Triqonometrik tənliklər və onların həlli üsulları.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK FUNKSİYALAR

Üstlü funksiya, onun xassələri və qrafiki. Ədədin loqarifmi və onun xassələri. Loqarifmik funksiya, onun xassələri və qrafiki. Üstlü və loqarifmik ifadələrin çevrilməsi.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK TƏNLİKLƏR.

ÜSTLÜ VƏ LOQARİFMİK BƏRABƏRSİZLİKLƏR

Üstlü tənliklər və onların həll üsulları. Loqarifmik tənliklər və onların həll üsulları.

Üstlü bərabərsizliklər. Loqarifmik bərabərsizliklər.

SADƏ HƏNDƏSİ FİQURLAR

Nöqtə və düz xətt. Parça. Parçaların müqayisəsi. Parçalar üzərində əməllər. Şüa. Əks şüalar. Bucaq. Bucağın növləri. Bucaqların müqayisəsi. Bucağın tənbuləni. Qonşu və qarşılıqlı bucaqlar.

İki düz xəttin qarşılıqlı vəziyyəti. Paralel düz xətlər. İki paralel düz xəttin kəsənlə əmələ gətirdiyi bucaqların xassələri. Düz xətlərin paralellik əlamətləri. Paralel düz xətlərin xassələri.

Perpendikulyar düz xətlər. Nöqtədən düz xəttə qədər məsafə, iki paralel düz xətt arasındakı məsafə. Planimetriya aksiomları. Uyğun tərəfləri paralel olan bucaqlar. Uyğun tərəfləri perpendikulyar olan bucaqlar.

ÇEVİRƏ VƏ DAİRƏ

Çevrə, dairə, çevrə qövsi. Dairə sektoru və dairə seqmenti. Çevrənin və çevrə qövsünün uzunluğu. π ədədi. Düz xətlə çevrənin qarşılıqlı vəziyyəti: toxunan və kəsən. Toxunanlar və kəsənlərin xassələri. Çevrəyə çəkilmiş toxunanlar və kəsənlər arasındakı bucaqlar. Mərkəzi bucaq. Çevrə daxilinə çəkilmiş bucaq. Çevrədə vətərlərin xassələri. Çevrədə vətər və kəsənlərin parçalarının mütənasibliyi. İki çevrənin qarşılıqlı vəziyyəti.

ÜÇBUCAQLAR

Üçbucaq və onun əsas elementləri. Üçbucağın daxili bucaqlarının cəmi. Üçbucağın tərəfləri və bucaqları arasındakı münasibətlər. Üçbucağın perimetri. Üçbucağın növləri. Üçbucağın medianı, tənbuləni, hündürlüyü. Üçbucaq bərabərsizliyi. Üçbucağın medianlarının və tənbulənlərinin xassəsi. Üçbucağın xarici bucağının xassəsi. Üçbucağın xarici bucaqlarının cəmi.

Konqruyent üçbucaqlar. Üçbucaqların konqruyentlik əlamətləri. Bərabəryanlı və bərabərtərəfli üçbucağın xassələri.

Düzbucaqlı üçbucaq və onun elementləri. Düzbucaqlı üçbucaqda triqonometrik nisbətlər. 30° -li bucaq qarşısındakı katetin xassəsi. Pifaqor teoremi. Perpendikulyar və mail. Mailin proyeksiyası. Düzbucaqlı üçbucaqda hipotenuza çəkilmiş hündürlüklə onun hipotenuzdan ayırdığı parçalar arasında münasibət. Düzbucaqlı üçbucaqda katetlə hipotenuz və həmin katetin hipotenuz üzərindəki proyeksiyası arasındakı münasibət.

Üçbucağın daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrə. Daxilə və xaricə çəkilmiş çevrələrin radiuslarının üçbucağın tərəfləri ilə ifadəsi.

Sinuslar teoremi. Kosinuslar teoremi. Üçbucaqların həlli.

DÖRDBUCAQLILAR VƏ ÇOXBUCAQLILAR

Sınıq xətt. Qapalı sınıq xətt. Çoxbucaqlı. Qabarıq çoxbucaqlı. Qabarıq çoxbucaqlının daxili və xarici bucaqlarının cəmi.

Dördbucaqlı və onun əsas elementləri. Qabarıq dördbucaqlı. Qabarıq dördbucaqlının daxili və xarici bucaqlarının cəmi. Paraleloqram, onun xassələri və əlamətləri. Düzbucaqlı, romb, kvadrat və onların xassələri.

Fales teoremi. Üçbucağın orta xətti.

Trapeziya və onun orta xətti.

Qabarıq dördbucaqlıların daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrələr. Düzgün çoxbucaqlının daxilinə və xaricinə çəkilmiş çevrələr.

FİQURLARIN SAHƏSİ

Düzbucaqlının, kvadratin, paraleloqramın, üçbucağın, rombun, trapesiyanın və ixtiyari çoxbucaqlının sahəsi. Dairə və onun hissələrinin sahəsi.

KOORDİNATLAR ÜSULU. HƏRƏKƏT. OXŞARLIQ. VEKTORLAR

Müstəvidə və fəzada Dekart koordinat sistemi. Parçanın orta nöqtəsinin koordinatları. İki nöqtə arasında məsafə düsturu. Düz xəttin tənliyi. Düz xəttin bucaq əmsalı. Çevrənin tənliyi.

Hərəkət, ox simmetriyası, mərkəzi simmetriya, müstəviyə nəzərən simmetriya, paralel köçürmə. Homotetiya. Fiqurların oxşarlığı. Üçbucaqların oxşarlıq əlamətləri. Oxşar fiqurların perimetrləri və sahələri nisbəti.

Müstəvidə və fəzada vektorlar. Vektorun komponentləri. Vektorun uzunluğu (mütləq qiyməti, modulu). Vektorların toplanması və çıxılması. Vektorun ədədə vurulması. Komponentləri ilə verilmiş vektorlar üzərində əməllər. Müstəvidə vektorun kollinear olmayan iki vektor üzrə ayrılışı. Vektorun koordinat vektorları üzrə ayrılışı. İki vektor arasındakı bucaq. İki vektorun skalyar hasil.

FƏZADA NÖQTƏ, DÜZ XƏTT, MÜSTƏVİ

Fəzada nöqtə, düz xətt və müstəvi. Stereometriya aksiomları. Fəzada düz xətlərin və müstəvilərin qarşılıqlı vəziyyəti. Düz xətlərin paralellik əlamətləri. Düz xətlə müstəvinin paralellik əlaməti. Müstəvilərin paralellik əlaməti. Paralel müstəvilərin xassələri. Fəzada düz xətlərin perpendikulyarlığı. Düz xətlə müstəvinin perpendikulyarlıq əlaməti. Perpendikulyar və maillər. Üç perpendikulyar haqqında teorem. Nöqtədən müstəviyə qədər olan məsafə. İki müstəvi arasındakı bucaq. Perpendikulyar müstəvilər. İki müstəvinin perpendikulyarlıq əlaməti. Düz xətlə müstəvi arasındakı bucaq. İkiüzlü bucaqlar. Çarpaz düz xətlər arasındakı bucaq və məsafə.

ÇOXÜZLÜLƏR, ONLARIN SƏTHİ VƏ HƏCMI

Çoxüzlü. Prizma. Paralelepiped və onun diaqonalı. Paralelepipedin üzlərinin xassələri. Prizmanın müstəvi kəsikləri. Piramida. Piramidanın müstəvi kəsikləri. Kəşik piramida. Düzgün çoxüzlülər. Prizma, piramida və kəşik piramidanın yan səthinin və tam səthinin sahəsi. Düzbucaqlı paralelepipedin, düz və mail prizmanın, piramidanın və kəşik piramidanın həcmi. Oxşar fəza fiqurlarının səthlərinin sahələri və həcmliəri nisbəti.

FIRLANMA FİQURLARI,

ONLARIN SƏTHİ VƏ HƏCMI

Silindr və konus. Silindrin və konusun müstəvi kəsikləri. Sfera və kürə. Kürənin müstəvi ilə kəsiyi. Kürənin hissələri. Çoxüzlülərlə fırlanma fiqurlarının müxtəlif kombinasiyaları. Silindrin, konusun, kəşik konusun yan səthinin və tam səthinin sahəsi. Sferanın sahəsi.

Silindr, konus və kəşik konusun həcmi. Kürənin həcmi. Oxşar fırlanma fiqurlarının səthlərinin sahələri və həcmliəri nisbəti.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Z. İsayev, M. Məhərrəmov, M. Kərimov, G. Hüseynzadə, V. Musayev, A. Abdullayev. Riyaziyyat 5 (1-ci və 2-ci hissə) – Bakı, 2024.
2. Z. İsayev, M. Məhərrəmov, G. Hüseynzadə, A. Abdullayev. Riyaziyyat 6 (1-ci və 2-ci hissə) – Bakı, 2025.
3. S. İsmayilova, S. Abdurahimov. Riyaziyyat 7 – Bakı, 2022.
4. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 8 – Bakı, 2023.
5. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 9 – Bakı, 2020.
6. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, İ. Hüseynov, Riyaziyyat 10. – Bakı, 2022.
7. N. Qəhrəmanova, M. Kərimov, Ə. Quliyev, Riyaziyyat 11. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Riyaziyyat” vəsait. “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2019, 2025.
2. Riyaziyyat. 5-11-ci siniflər üçün “Qiymətləndirmə tapşırıqları” kitabçaları. “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025.
3. Riyaziyyat. Test toplusu. (Ümumi orta (9 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün) “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025.
4. Riyaziyyat. Test toplusu (1-ci və 2-ci hissə). “Abituriyent” jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025.
5. “Riyaziyyat”. Tam orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun “20 variant sınaq imtahanı” kitabı. Bakı – 2024.

XARİCİ DİL

(İngilis, alman, fransız, rus, ərəb və fars dilləri)

Təqdim olunan proqram V-XI siniflərin tədris materialları əsasında hazırlanmışdır.

İmtahanda fənn kurikulumunun Xarici dil fənni üçün müəyyən etdiyi 4 (“Dinləyib-anlama”, “Danışma”, “Oxu” və “Yazı”) məzmun xəttinə aid altstandartların hamısı üzrə bilik və bacarıqların yoxlanılması 2025/2026-cı tədris ilində də mümkün deyil. Bəzi altstandartların tələblərinin yoxlanılması üçün müəyyən vasitələr tələb edildiyindən, onlarla bağlı tapşırıqlardan istifadə olunması məqsəduyğun hesab edilmir. “Danışma” məzmun xətti üzrə bilik və bacarıqlar buraxılış imtahanında hələ ki, yoxlanılmır.

Proqram əsas etibarilə 3 (“Dinləyib-anlama”, “Oxu” və “Yazı”) məzmun xətti üzrə altstandartların yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üçün verilmiş materialları əhatə edir.

“Dinləyib-anlama” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- müraciətlər zamanı sualları cavablandırmaq,
- müraciətlərə uyğun tapşırıqları ardıcıl icra etmək,
- dinlənən mətndəki fakt və hadisələri qruplaşdırmaq, ümumiləşdirmələr aparmaq və s.

“Oxu” məzmun xətti ilə bağlı, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- Mətndəki əsas fikri müəyyən etmək;
- Mətnin bütöv hissələrini fərqləndirmək;
- Mətndəki əsas fakt və hadisələri seçmək, qruplaşdırmaq;
- Mətndəki fakt və hadisələri təhlil etmək və s.

“Yazı” məzmun xətti üzrə, əsasən, aşağıdakılara uyğun bilik və bacarıqlar yoxlanılır:

- Verilmiş sözləri mənə və qrammatik cəhətdən əlaqələndirərək cümlələr qurmaq;
- Müxtəlif əşya və hadisələri təsvir etmək;
- Müxtəlif konstruksiyalı cümlələri düzgün yazmaq;
- Cümlələri və abzasları düzgün əlaqələndirmək üçün bağlayıcı vasitələrdən istifadə etmək;
- Orfoqrafiya, qrammatika və durğu işarəsi qaydalarına əməl etmək.

İNGİLİS DİLİ

FONETİKA (PHONETICS)

İngilis dilinin hərf və səs tərkibi. Səs-hərf münasibəti. Sözlərdə səs tərkibi ilə hərf tərkibinin bir-birinə uyğun gəlməməsi halları. Hərf və hərf birləşmələrinin oxunuş qaydaları. Uzun və qısa sait səslər. Monoftonqlar və diftonqlar. Kar və cingilti samit səslər.

Açıq və qapalı heca. Vurğu.

LEKSİKOLOGİYA (LEXICOLOGY)

Sözün leksik və qrammatik mənalari. Sözlərin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb sözlər. Təkmənəli və çoxmənəli sözlər. Sinonimlər (*Synonyms*). Antonimlər (*Antonyms*).

Feillərin sözü və zərflərlə birləşməsi – tərkibi feillər (*Phrasal Verbs*). (His mother stood up for him and said that he had acted sensibly. A really determined person never gives up trying).

Sözdüzəltmə (*Word formation*).

İsim düzəldən suffikslər: *-i, -ian/-an, -ese, -ess, -er, -ment, -tion (-sion), -ness, -ity, -ing, -th, -dom, -ship*.

Sifət düzəldən suffikslər: *-less, -ful, -able, -y, -ly* (a weekly newspaper), *-ous, -ish* və prefikslər: *pre-, un-, in- (im-, ir-, il-)*.

Say düzəldən suffikslər: *-teen, -ty, -th*.

Feil düzəldən suffikslər: *-ify, -ize, -ate, -en* və prefikslər: *en-, dis-, re-, un-, il-, im-, ir-, mis-*.

Zərf düzəldən suffikslər: *-ly* (*fluently, to publish weekly*), *-ward(s)* (*forward, upward*).

MORFOLOGİYA (MORPHOLOGY)

İsim (*The Noun*). İsmnin əsas qrammatik əlamətləri. Xüsusi və ümumi isimlər. Ümumi isimlərin təsnifatı. Konkret və mücərrəd isimlər. Toplu isimlər. Maddi isimlər. Sayılan və sayılmayan isimlər.

Tək və cəm isimlər. Yalnız təkə işlənən isimlər; sayılmayan – maddi və mücərrəd isimlər.

Yalnız cəmdə işlənən isimlər. Cəm forması xüsusi qayda ilə düzələn isimlər. Tək və cəm forması eyni olan isimlər (a sheep- two sheep, a deer- three deer).

İsmnin halları: adlıq hal (*The Common Case*) və yiyəlik hal (*The Genitive /Possessive Case*).

Canlı varlıqları bildirən isimlərin yiyəlik halının düzəldilməsi (*the student's answer, the students' answers; the child's toys, the children's toys*). Canlı və cansız varlıqları bildirən isimlərdə yiyəlik halının *of* sözü ilə ifadə edilməsi.

Bəzi cansız varlıqları bildirən isimlərlə (zaman bildirən, ölkə, şəhər, fəsil, ay, gün, ulduz və planet bildirən isimlərlə) yiyəlik hal şəkilçisinin işlənməsi.

Artıqlıq (*The Article*). Qeyri-müəyyənlik (*a, an*) və müəyyənlik (*the*) artıqları. Artıqların işlədilmə və işlədilməmə halları.

Sifət (*The Adjective*). Sifətin adı (*Positive Degree*), müqayisə (*Comparative Degree*) və üstünlük (*Superlative Degree*) dərəcələri. Müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi. Müqayisə və üstünlük dərəcələri kökündən dəyişməklə düzələn sifətlər: *bad – worse – the worst, good – better – the best*.

Sifətin bağlayıcı feillərlə (Link verbs) (*to be, to taste, to seem, to smell, to look, to feel, to become*) işlədilməsi: *She feels bad. He looked happy.*

Than, (not) as ... as, not so ... as bağlayıcıları ilə düzələn konstruksiyalar.

Say (*The Numeral*). Miqdar sayları (Cardinal numerals). Sıra sayları (Ordinal numerals). Sıra saylarının düzəldilməsi.

Əvəzlik (*The Pronoun*). Əvəzliklərin növləri.

Şəxs əvəzlikləri (*Personal Pronouns*). Şəxs əvəzliklərinin halları: adlıq halı (*The Nominative Case*) və obyekt halı (*The Objective Case*).

Yiyəlik əvəzlikləri (*Possessive Pronouns*). Asılı (isimlə işlənən) və müstəqil (isimsiz işlənən) formaları.

Qeyri-müəyyən əvəzliklər (*Indefinite Pronouns*): *some, any* və onların törəmələri.

One qeyri-müəyyən əvəzliyinin işlədilməsi.

Many, much, little, a little, few, a few əvəzliklərinin işlənməsi.

A lot (of), lots (of), plenty (of) sözlərinin işlənməsi.

Təyini əvəzliklər (*Defining Pronouns*): *all, both, each, every, everybody, everyone, everything*.

Qayıdış əvəzlikləri (*Reflexive Pronouns*): *myself, yourself, himself, herself, itself, ourselves, yourselves, themselves*.

İşarə əvəzlikləri (*Demonstrative Pronouns*): *this, that, these, those*.

Sual (*Interrogative Pronouns*), nisbi (*Relative Pronouns*) və bağlayıcı (*Conjunctive Pronouns*) əvəzliklər: *who, which, what, whose, whom, that*. Tamamlıq funksiyasında olan nisbi əvəzliklərin atla bilməsi.

İnkər əvəzlikləri (*Negative Pronouns*): *no, nobody, no one, nothing*.

Zərf (*The Adverb*). Tərzi-hərəkət zərflərinin müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi. Müqayisə və üstünlük dərəcələrini kökündən dəyişməklə düzələn zərflər: *badly – worse – worst, well – better – best, much – more – most, little – less – least*.

Sual və bağlayıcı zərflər (*Interrogative and Conjunctive adverbs*) (*when, where, why, how*).

Nisbi zərflər (*Relative adverbs*). (*where, when*)

Yer, zaman, tezlik və tərz bildirən zərflər (*Adverbs of Place, Time, Frequency and Manner*) (*He will stay there until June. I was very busy yesterday. I always go to the theatre.*).

Ölçü və dərəcə zərfləri: *very (very cold), quite (quite calm), too (too much), enough (well enough, clever enough)*.

Bağlayıcı zərf (*Conjunctive Adverb- therefore*) - *It was raining; therefore the match was postponed.*

Ədat (*The Particle*). *Too, also, either* ədatları və onların işlədilməsi (*The police agreed with it too*).

Feil (*The Verb*). Feilin dörd əsas forması (*Basic Forms of the Verb*). Məsdər (*The Infinitive*); Keçmiş sadə zaman forması (*The Past Simple*), İndiki zaman feili sifəti (*The Present Participle*); Keçmiş zaman feili sifəti (*The Past Participle*).

To be, to have və *to do* feilləri.

Feilin xəbər şəklinin dörd zaman qrupu: 1.Sadə (qeyri müəyyən) zaman formaları (*Simple Tenses*); 2.

Davamedici zaman formaları (*Continuous Tenses*); 3. Bitmiş zaman formaları (*Perfect Tenses*); 4. Bitmiş davamedici zaman formaları (*Perfect Continuous Tenses*).

To be going to ifadəsi.

İndiki sadə zaman formasının (*The Present Simple*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Keçmiş sadə zaman formasının (*The Past Simple*) düzəldilməsi və işlədilməsi. Qaydalı və qaydasız feillər (*Regular and Irregular Verbs*). *Used to + məsdər* söz birləşməsi.

Gələcək sadə zaman formasının (*The Future Simple*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Keçmiş nəzərə gələcək sadə zaman formasının (*The Future Simple in the Past*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

İndiki davamedici (*The Present Continuous/Progressive*), keçmiş davamedici (*The Past Continuous/Progressive*) və gələcək davamedici (*The Future Continuous*) zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

İndiki bitmiş (*The Present Perfect*), Keçmiş bitmiş (*The Past Perfect*), İndiki bitmiş davamedici (*The Present Perfect Continuous/Progressive*), Keçmiş bitmiş davamedici (*The Past Perfect Continuous/Progressive*) zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

Zamanların uzlaşması (*The Sequence of Tenses*).

Modal feillər (*The Modal Verbs*) və onların ekvivalentləri: *can (could), may (might), must, to have to, to be able to, need, ought to, should*.

Should have + past participle (Keçmiş peşmanlıqlar və səhvlər haqqında danışdıqda - *Past regrets or mistakes*) (*She shouldn't have opened the letter; it wasn't addressed to her. You should have told him that the paint on that seat was wet*).

Modallıq mənası bildirən birləşmələr (ifadələr). *Had better+ V1; would rather+ V2* (*You had better finish your homework before dinner; I would rather stay home tonight than go to the party.*)

Feilin məchul növü (*The Passive Voice*). İndiki sadə zaman (*The Present Simple*), Keçmiş sadə zaman (*The Past Simple*), Gələcək sadə zaman (*The Future Simple*), İndiki bitmiş zaman (*The Present Perfect*), Keçmiş bitmiş zaman (*The Past Perfect*), İndiki davamedici zaman (*The Present Continuous*) və Keçmiş davamedici zaman (*The Past Continuous*) formalarının məchul növdə işlədilməsi.

Modal feillərin (*can, may, must, should*) məchul növlə işlənməsi (*Modal Verbs in the Passive Voice*).

Feilin əmr şəklinin (*The Imperative Mood*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Real və qeyri-real şərt budaq cümlələri (*Zero Conditional - If you heat ice, it melts*.

First Conditional - If you come, I'll show you interesting pictures. Second Conditional - If I had a lot of time, I would travel. Third Conditional - If I had controlled my emotions before starting my speech, the performance would have been more successful.)

Feilin şəxssiz (təsriflənməyən) formaları (*Non-Finite forms of the verb*). Məsdər (*The Infinitive*). *to read, to sit*. Məsdərin inkar forması (*not to read, not to sit*). Müəyyən feillər və modal ifadələrdən sonra məsdərin "to" hissəciyi

ilə işlənməsi. (I agreed to pay \$50. I expect him to arrive tomorrow. He asked me not to go. They were able to do it.)

Cerund (*The Gerund*) (going, writing, speaking). Cerundun inkar forması (not writing, not going). Cerundun söznülərdən sonra işlənməsi. (Touch your toes without bending your knees! We had difficulty in finding a parking place.) *Gerund* və *Infinitive* ilə işləyəndə mənası dəyişən feillər (*to remember, to forget, to regret, to stop, to mean-I regret telling him the secret; I regret to tell you that the meeting is canceled.*)

Sözünü (*The Preposition*). *In, on, at, next to, from, behind, between, opposite, in front of, off, around, round, for, before, after, into, since, till, until, by, to, with, without, under, of, out of, despite, in spite of, because of, as a result of, due to.*

Bağlayıcı (*The Conjunction*). Tabesiz və tabeli bağlayıcılar (Coordinating and Subordinating Conjunctions) (*because, as, and, but, so, or, as...as, not as...as, if, when, before, after, that, neither...nor, either...or, both... and, not only...but also, since (time), since (reason), while(time), whereas, while (contrast), so that, although, even though, though.*)

Bağlayıcı sözlər (*who, which, whom, what, whose, that, when, where, how, why.*)

SİNTAKSİS (SYNTAX)

Dildə iki və daha çox sözün uyğun şəkildə birləşməsi və işlənməsi – Söz birləşməsi (Collocation). (He just doesn't live in the real world. If I remember rightly, it happened at about 6.30. She raised her hand to ask a question).

Sadə cümlə (*The Simple Sentence*). Ünsiyyətə məqsədinə görə cümlənin növləri. Nəqli cümlə (*The Declarative Sentence*) (təsdiq və inkar formaları), sual cümləsi: ümumi, xüsusi (sual sözləri - *who, whom, what, whose, which, what kind of, how many, how much, when, where, how, why, how long, how often, how well, how far, since when*), seçmə və ayırıcı suallar, əmr cümləsi.

Cümlə üzvləri. Baş və ikinci dərəcəli üzvlər. Xəbərin mübtədə ilə uzlaşması.

There formal sözü ilə başlanan cümlələr.

Mürəkkəb tamamlıq (*The Complex Object*). *Advise, allow, ask, expect, order, remind, tell, want, permit, promise+object+to do sth. (I want you to help him.)*

Let, make+object+do sth (The story made us laugh).

Sadə cümlədə söz sırası.

"*So do I. Neither do I.*" tipli cümlələr.

Şəxssiz cümlələr: *It is cold. It is early. It is morning. It is snowing.*

Mürəkkəb cümlə (*The Composite Sentence*). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr (*The Compound and The Complex Sentences*).

Tamamlıq budaq cümlələri (The Object Subordinate clauses); Təyin budaq cümlələri (Adjective clauses); Zaman budaq cümlələri (The Adverbial clauses of time); Şərt budaq cümlələri (The Adverbial clauses of condition); Səbəb budaq cümlələri (Adverbial clauses of cause (reason)); Nəticə budaq cümlələri (Adverbial clauses of result); Məqsəd budaq cümlələri (Adverbial clauses of purpose); Güzəşt budaq cümlələri (Adverbial clauses of

concession); Qarşılaşdırma budaq cümlələri (Adverbial clauses of contrast).

Vasitəsiz və vasitəli nitq (*Direct and Indirect or Reported speech*). Vasitəsiz nitqin vasitəli nitqə çevrilməsi.

Vasitəsiz nitqdə işlənmiş nəqli cümlələrin, ümumi və xüsusi sual cümlələrinin, əmr cümlələrinin, xahiş və təkliflərin vasitəli nitqdə düzgün işlənməsi. (*He said (that) he was waiting for Ann. He asks if I know the Japanese language. She asked (them) what they wanted. He said that he had passed the exam the day before. Tom advised me to read the instructions. Jane suggested selling the house.*)

Vasitəli suallar (*Included questions*).

An included yes/no question (*He asked If I wanted to insure my luggage or not.*)

An included Wh question (*She asked where he lived.*)

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Mauricio Shiroma, Veronica Teodorov with Paulo Machado. *Game Changer*. 5-ci sinif. – Bakı, 2024.
2. Viviane Kirmeliene, Denise Santos with Paulo Machado. *Game Changer*. 6-cı sinif. – Bakı, 2025.
3. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English*. 7-ci sinif. – Bakı, 2022.
4. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English*. 8-ci sinif. – Bakı, 2023.
5. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. 9-cu sinif. – Bakı, 2024.
6. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English*. 10-cu sinif. – Bakı, 2022.
7. K.Heydərova, G.Qurbanova, S.Məmmədova. *English*. 11-ci sinif. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. *English*. *Vəsait*. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2019, 2025.
2. *İngilis dili*. 5-11-ci siniflər üçün "Qiyətləndirmə tapşırıqları" kitabları. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2025.
3. O.Musayev. "İngilis dilinin qrammatikası". Bakı, 2007.
4. "İngiliscə – Azərbaycanca lüğət". "Abituriyent" 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2021.
5. *İngilis dili*. *Test toplusu*. "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi. – Bakı, 2025.
6. *İngilis dili*. *Test toplusu*. (Ümumi orta (9 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanına hazırlaşanlar üçün) "Abituriyent" jurnalının 1-ci nömrəsinin əlavəsi – Bakı, 2025.
7. *İngilis dili*. *Ümumi orta (11 illik) təhsil səviyyəsi üzrə buraxılış imtahanı modelinə uyğun "20 variant sınaq imtahanı"* kitabı. Bakı – 2024.

ALMAN DİLİ

FONETİKA (DIE PHONETIK)

Alman dilinin hərf və səs tərkibi. Səs-hərf münasibəti. Uzun və qısa sait səslər. Səs və hərf birləşmələri. Diftonqlar, affrikatlar.

Söz vurğusu. Mürəkkəb sözlərdə vurğu. Ayrılan və ayrılmayan ön şəkilçili feillərdə vurğu.

LEKSİKA (DIE LEXIK)

Sözün leksik mənası (*lexikalische Bedeutung: Bahnhof, Haus usw.*). Təkmənəli və çoxmənalı sözlər (*Monosemische und polysemische Wörter – niemals, die Bank*). Sinonimlər (*Synonyme: schön-hübsch*). Antonimlər (*Antonyme: klein-groß*). Sabit söz birləşmələri (*feste Wortverbindungen-Angst haben usw.*) və nitq etiketləri (*Gruß- und Abschiedsformeln -Guten Tag, mit freundlichen Grüßen usw.*), atalar sözləri (*Sprichwörter-Lügen haben kurze Beine usw.*).

Sözdüəltmə (Die Wortbildung). -er, -ler, -ner, -ling, -ist, -ent, -ant (kişi cinsli: *der Lehrer, der Polizist usw.*); -ung, -heit, -keit, -in, -schaft, -ei, -tion, -tät (qadın cinsli: *die Zeitung, die Freundschaft usw.*); -um, -chen, -lein suffiksləri və ge- prefiksi ilə (orta cinsli: *das Datum, das Buchlein, das Gebäude usw.*) düzələn isimlər. -ig, -lich, -los, -bar, -sam, -isch suffiksləri və un- ön şəkilçisi (prefiksi: *essbar, langsam usw.*) ilə düzələn sifətlər.

Ayrılan (an-, ab-, aus-, auf-, mit-, zu-, bei- və s.: *anmachen, mitbringen usw.*) və ayrılmayan (be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-: *bekommen, verstehen usw.*) ön şəkilçiləri və -ieren (*interessieren, diskutieren usw.*) suffiksi ilə düzələn feillər.

Mürəkkəb feillərin (*kennen lernen, zurück kehren, fort gehen, stehen bleiben, zurück fahren, spazieren gehen və s.*) işlədilməsi.

MORFOLOGİYA (DIE MORPHOLOGIE)

İsim (Das Substantiv). İsmi quruluşca növləri. İsmi əsas qrammatik əlamətləri; cinsi, halı və kəmiyyəti. Cinsin məna və suffikslərə görə təyin olunması. (*Die Hauptarten der Substantive. Die drei Kategorien der Substantive: Genus, Kasus und Numerus. Die Bestimmung der Genera (der grammatischen Geschlechter) der Substantive nach Bedeutung und Suffixen*).

İsmlərin cəmlənməsi (*Pluralbildung der Substantive*): I

tip: – e, $\ddot{e}$; II tip: -n, -(e)n; III tip: –er, $\ddot{er}$; IV tip: –; $\ddot{}$, V tip: –s.

İsmlərin təkdə hallanması (*Deklination der Substantive im Singular*); ismlərin qüvvətli, zəif, xüsusi və qadın cinsli ismlərin hallanması, (*die starke, schwache, besondere und weibliche Deklination der Substantive*).

İsmlərin qüvvətli hallanması (*die starke Deklination der Substantive*):

Nom. – der Hund	das Glas
Gen. – des Hundes	des Glases
Dat. – dem Hund	dem Glas

Akk. – den Hund

das Glas

İsmlərin xüsusi hallanması (*die besondere Deklination der Substantive; der Name, der Gedanke, der Friede, der Buchstabe und das Herz*):

Nom. – der Name

das Herz

Gen. – des Namens

des Herzens

Dat. – dem Namen

dem Herz/Herzen

Akk. – den Namen

das Herz

İsmlərin zəif hallanması (*die schwache Deklination der Substantive*):

Nom. – der Mensch

der Löwe

Gen. – des Menschen

des Löwen

Dat. – dem Menschen

dem Löwen

Akk. – den Menschen

den Löwen

Qadın cinsli ismlərin hallanması (*die weibliche Deklination der Substantive*):

Nom. – die Tasche

Gen. – der Tasche

Dat. – der Tasche

Akk. – die Tasche

İsmlərin cəmdə hallanması (*Deklination der Substantive im Plural*):

Nom. – die Kinder

Gen. – der Kinder

Dat. – den Kindern

Akk. – die Kinder

Cəmdə sonu -s, -en (-n) ilə bitən isimlər ismin yönük (*Dativ*) halında -n qəbul etmirlər.

Artikl (Der Artikel). Artiklin növləri: müəyyən (*Die Arten der Artikel: der bestimmte Artikel: der (Maskulinum/männlich-der Tisch), die (Femininum/weiblich-die Uhr), das (Neutrum/sächlich-das Buch)*) və qeyri-müəyyən (*der unbestimmte Artikel: ein (männlich/sächlich-ein Stuhl/ein Heft) und eine (weiblich-eine Blume)*) artikllər. Artiklin cins, hal, kəmiyyət bildirməsi (*Die Funktionen des Artikels als das Geschlecht, die Anzahl und der Fall*). Artiklin işlənməsi və düşməsi halları (*Der Gebrauch und das Fehlen der Artikel - Das ist ein Buch. Das Buch ist interessant. Auf dem Tisch gibt es Bücher*).

Müəyyən və qeyri-müəyyən artikllərin hallanması (*die Deklination der bestimmten und unbestimmten Artikel*):

Die Deklination der bestimmten Artikel:

Nom. – der das die Pl. die

Gen. – des des der der

Dat. – dem dem der den

Akk. – den das die die

Die Deklination der unbestimmten Artikel:

Nom. – ein ein eine

Gen. – eines eines einer

Dat. – einem einem einer

Akk. – einen ein eine

Sifət (Das Adjektiv). Sifətin əsas qrammatik xüsusiyyətləri (*Die Hauptmerkmale der Adjektive*).

Sifətin dərəcələri (*Steigerungsstufen der Adjektive*): adi (*Positiv-schön, klein*), müqayisə (*Komparativ-schöner, kleiner*) və üstünlük (*Superlativ-am schönsten, am kleinsten, der, die, das kleinste ...*) dərəcələri.

İstisna hallar (*Ausnahmen*) (*gut – besser – am besten, der (die, das) beste, Pl.die besten; nah-näher-am nächsten, der (das, die) nächste, Pl.die nächsten; hoch, höher, am höchsten, der (das, die) höchste, Pl.die höchsten* və s).

Sifətin hallanması (*Deklination der Adjektive*). Sifətin zəif, qüvvətli və qarışıq hallanması (*Schwache, starke und gemischte Deklinationen der Adjektive*).

Sifətin zəif hallanması (*Schwache Deklination der Adjektive*).

Nom. – der <u>schöne</u> Tag	die <u>nette</u> Frau
Gen. – des <u>schönen</u> Tages	der <u>netten</u> Frau
Dat. – dem <u>schönen</u> Tag	der <u>netten</u> Frau
Akk. – den <u>schönen</u> Tag	die <u>nette</u> Frau

Nom. – das <u>schnelle</u> Auto	Pl. die <u>großen</u> Tische
Gen. – des <u>schnellen</u> Autos	der <u>großen</u> Tische
Dat. – dem <u>schnellen</u> Auto	den <u>großen</u> Tischen
Akk. – das <u>schnelle</u> Auto	die <u>großen</u> Tische

Sifətin qüvvətli hallanması (*Starke Deklination der Adjektive*).

Nom. – <u>schöner</u> Tag	<u>schnelles</u> Auto	<u>nette</u> Frau
Gen. – <u>schönen</u> Tages	<u>schnellen</u> Autos	<u>netter</u> Frau
Dat. – <u>schönem</u> Tag	<u>schnellem</u> Auto	<u>netter</u> Frau
Akk. – <u>schönen</u> Tag	<u>schnelles</u> Auto	<u>nette</u> Frau

Sifətin qarışıq hallanması (*Gemischte Deklination der Adjektive*).

Nom. – ein <u>schöner</u> Tag	ein <u>schnelles</u> Auto
Gen. – eines <u>schönen</u> Tages	eines <u>schnellen</u> Autos
Dat. – einem <u>schönen</u> Tag	einem <u>schnellen</u> Auto
Akk. – einen <u>schönen</u> Tag	ein <u>schnelles</u> Auto

Nom. – eine <u>nette</u> Frau	Im Pl: <u>große</u> Tische
Gen. – einer <u>netten</u> Frau	<u>großer</u> Tische
Dat. – einer <u>netten</u> Frau	<u>großen</u> Tischen
Akk. – eine <u>nette</u> Frau	<u>große</u> Tische

Sifətin cümlədə funksiyaları (*der Gebrauch des Adjektivs im Satz*):

a) sifətin ismi-xəbər kimi işlənməsi (*der Gebrauch des Adjektivs im Satz als Prädikat*): (*Das Gras ist grün. Der Tag ist lang. Die Straße ist breit*);

b) sifətin təyin kimi işlənməsi (*der Gebrauch des Adjektivs im Satz als Attribut*): (*das grüne Gras, der lange Tag, die breite Straße, die guten Lehrer*).

c) Sifətin isimləşməsi (*die Substantivierung der*

Adjektive): (*Die Bekanntschaft, das Gute* usw.)

Əvəzlik (Das Pronomen). Əvəzliyin məna növləri (*die Arten der Pronomen*): şəxs, yiyəlik, sual, işarə, qeyri-müəyyən (*man*), şəxssiz (*es*), qayıdış (*sich*), nisbi və inkar əvəzliləri: (*Personalpronomen* (*ich, du, er* usw.), *Possessivpronomen* (*mein, dein, sein* usw.), *Interrogativpronomen oder Fragepronomen* (*was, wer* usw.), *Demonstrativpronomen* (*dies (-er,-e,-es)-dieser Tisch, dieses Haus, diese Blume/ jed(-er,-e,-es)-jeder Tisch, jedes Haus, jede Blume/ jen(-er,-e,-es)-jener Tisch, jenes Haus, jene Blume*, *Indefinitpronomen* (*alle, beide, manche* usw.), *Reflexivpronomen* (*mich, dich, sich* usw.), *Negativpronomen* (*keiner, niemand, nichts*), *Relativpronomen* *der, das, die, Plural die, welcher, welches, welche, Pl. welche - das Buch, das auf dem Tisch ist, ...*). Əvəzlilərin hallanması (*Deklination der Pronomen*). *Es* əvəzliyinin çoxmənalılığı.

Kein inkar əvəzliyinin hallanması və işlədilməsi.

Nom. – kein Schrank	kein Buch	keine Uhr
Gen. – keines Schrankes	keines Buches	keiner Uhr
Dat. – keinem Schrank	keinem Buch	keiner Uhr
Akk. – keinen Schrank	kein Buch	keine Uhr

Say (Das Zahlwort). Miqdar, sıra və kəsr sayları (*Kardinalzahlen* (*zwei, drei* usw.-*zwei Bücher*), *Ordinalzahlen* (*erste, zweite, dritte* usw. und *Bruchzahlen-1/3 - ein drittel*)). Miqdar, sıra və kəsr saylarının düzəldilməsi və işlədilməsi (*Die Bildung und der Gebrauch der Kardinal-, Ordinal- und Bruchzahlen*): *erste, zweite, dritte, vierzehnte, sechzehnte, zwanzigste, dreißigste* usw., *Heute ist der 8. November, aber gestern war der 7. November – Heute ist der achte November, aber gestern war der siebte November*). Miqdar və sıra saylarının tarix göstəricisi kimi işlənməsi (*1999-neunzehnhundertneunundneunzig, 2018-zweitausendachtzehn*). Mürəkkəb sayların yazılışı.

Zərf (Das Adverb). Zərflərin mənacə növləri (*die Arten des Adverbs*): yer (*Adverbien des Ortes / Lokaladverbien*), zaman (*Adverbien der Zeit/Temporaladverbien*), tərz-i-hərəkət (*Adverbien der Art und Weise*), kəmiyyət zərfləri (*Adverbien des Grades*).

Müqayisə və üstünlük dərəcələri xüsusi yolla düzələn zərflər:

viel	mehr	am meisten
gern	lieber	am liebsten
wenig	minder	am mindesten
bald	eher	am ehesten və s.

Feil (Das Verb). Feilin üç əsas forması (*Drei Grundformen des Verbs*): *sagen - sagte - gesagt; lesen - las - gelesen*). Əsas, köməkçi, qaydalı, qaydasız və modal feillər (*Voll- und Hilfsverben: sein, haben, werden*); (*regelmäßige Verben: machen, spielen, hören*); (*unregelmäßige Verben: wissen, stehen, tun*); (*Modalverben: wollen, mögen (möchte), sollen, müssen, können, dürfen und das Verb lassen*). Ayrılan və ayrılmayan önsəkilçili feillər (*trennbare Verben: aufmachen, einkaufen, mitnehmen*); (*untrennbare Verben: besuchen,*

erzählen, gefallen).

Feilin zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi (*Bildung und Gebrauch der Zeitformen (Zeitformen des Verbs): Präsens (Das Kind macht seine Hausaufgaben/ Das Kind geht nach Hause), Präteritum (Imperfekt) (Das Kind machte seine Hausaufgaben/ Das Kind ging nach Hause), Perfekt (Das Kind hat seine Hausaufgaben gemacht/ Das Kind ist nach Hause gegangen), Plusquamperfekt (Das Kind hatte seine Hausaufgaben gemacht/ Das Kind war nach Hause gegangen), Futur I (Das Kind wird seine Hausaufgaben machen/ Das Kind wird nach Hause gehen).* Zaman formalarının uzlaşması (*Kongruenz der Zeitformen*).

Feilin idarəsi (*Rektion des Verbs*); sözlənüsüz və sözlənülü idarə.

Feilin təsriflənməyən formaları. Məsdər, feili-sifət I, feili-sifət II (*Der Infinitiv, Partizip I, Partizip II*). Onların düzəldilməsi, sifət və zərf kimi işlədilməsi və hallanması. *Partizip* formalarının isimləşməsi.

Məsdər (**Der Infinitiv**). Məsdərin **zu** ilə (*beginnen, bitten, vergessen* və s.) və **zu**-suz (*gehen, fahren*, modal feillər və “*lassen*” feili) işlədilməsi: *Der Lehrer beginnt zu diktieren. Wir beschließen heute den Jungen zu besuchen. Wir gehen Bücher holen. Wir müssen gut lernen.*

Məsdər qrupları və məsdər tərkiblərinin işlədilməsi: *um...zu+Infinitiv, ohne...zu+Infinitiv, statt...zu +Infinitiv* tərkibləri.

Feilin əmr forması (*Der Imperativ*). Əmr formasının düzəldilməsi və işlədilməsi (*Sprich richtig aus! Sprecht richtig aus! Sprechen Sie richtig aus!*).

Feilin məchul növü (*Das Passiv*). *Präsens, Imperfekt (Präteritum), Perfekt, Plusquamperfekt, Futurum Passiv*-in düzəldilməsi, işlədilməsi.

Sözünürlər (Die Präpositionen).

Yiyəlik (Genitiv) halını tələb edən sözünürləri: während, trotz, wegen, infolge, statt (anstatt) usw.

Yönlük (Dativ) halını tələb edən sözünürləri: mit, nach, bei, von, zu, aus, außer, seit.

Təsirlik (Akkusativ) halını tələb edən sözünürləri: durch, für, ohne, um, gegen, bis, entlang.

Yönlük və təsirlik (Dativ und Akkusativ) hallarını tələb edən sözünürləri (Wechselpräpositionen): in, an, auf, hinter, neben, zwischen, vor, unter, über.

In, an, um sözünürlərinin zaman mənasında işlənməsi (*in diesem Jahr, in diesem Monat, im Monat Mai, im Januar; in der Woche, in der Nacht, am 24. Mai, am Montag, am Samstag; um 2 Uhr, um 9 Uhr*).

Bağlayıcılar (Die Konjunktionen). Tabesizlik (*Beiordnende Konjunktionen: und, denn, aber, darum, deshalb, deswegen, entweder...oder, weder...noch, sowohl...als auch, nicht nur... sondern auch, nicht... sondern*) və tabelilik (*Unterordnende Konjunktionen: dass, ob, als, wenn, nachdem, weil, damit* və s.) bildirən bağlayıcılar.

SİNTAKSİS (DIE SYNTAX)

Sadə cümlə (Der einfache Satz). Cümlənin mənacə növləri: nəqli, sual və əmr cümlələri (*Satzarten: Aussagesatz*

- *Martina kauft eine neue Uhr., Fragesatz - Wo wohnst du? und Imperativsatz- Mach das Licht an!*). Mübtəda və xəbərin şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşması (*Kongruenz von Subjekt und Prädikat*). Sadə cümlədə söz sırası (*Wortstellung im einfachen Satz*). İnkərlıq bildirən **nicht** və **kein** sözlərinin cümlədə yeri (*Die Stellung der Verneinungswörter nicht und kein im Satz*).

Mürəkkəb cümlə (*Der zusammengesetzte Satz- Ich wollte ins Kino gehen, aber es hat geregnet*). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlə (*Satzreihe (Ich gehe heute ins Kino und mein Bruder bleibt zu Hause) und Satzgefüge (Ich gehe ins Kino, weil ich den neuen Film sehen möchte)*). Təsriflənən feilin baş və budaq cümlədə yeri (*Die Stellung des konjugierten Verbs im Haupt- und Nebensatz*). Budaq cümlədə söz sırası (*Die Wortfolge im Nebensatz - Ich bleibe zu Hause, weil es stark regnet*).

Budaq cümlənin növləri: tamamlıq (*die Objektsätze - Er denkt, dass sie Recht hat*), təyin (*die Attributsätze - Das ist der Mann, der das Buch geschrieben hat*), zərflilik (*die Adverbialsätze*) budaq cümlələri: zaman – *die Temporalsätze (Als ich 6 Jahre alt war, ging ich in die Schule)*, səbəb – *die Kausalsätze (Ich gehe heute nicht in die Schule, weil ich starke Kopfschmerzen habe)*, məqsəd – *die Finalsätze (Anne bringt ihr Fahrrad zu ihrem Vater, damit er es repariert)*, şərt – *die Bedingungssätze (Wenn ich Zeit habe, besuche ich dich)* budaq cümlələri.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Ç.Qurbanlı, İ.Məmmədova, A.Məmmədova *Deutsch. 5-ci sinif*. – Bakı, 2020.
2. F.Veysəlli, Z.Quliyev, İ.Məmmədova. *Deutsch. 6-cı sinif*. – Bakı, 2021.
3. S.Adışova. *Deutsch. 6-cı sinif*. – Bakı, 2021.
4. S.Adışova. *Deutsch. 7-ci sinif*. – Bakı, 2022.
5. İ.Məmmədova. *Deutsch. 8-ci sinif*. – Bakı, 2023.
6. F.Veysəlli, Z.Quliyev, İ. Məmmədova. *Deutsch. 9-cu sinif*. – Bakı, 2020.
7. T.Kərimbəyli. *Deutsch. 10-cu sinif*. – Bakı, 2022.
8. T.Kərimbəyli. *Deutsch. 11-ci sinif*. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Deutsch”. *Vəsait. “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı*. – Bakı, 2019.
2. “Deutsch”. *Buraxılış imtahanı modelinə uyğun qiymətləndirmə vasitələri. “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı*. – Bakı, 2023.
3. *Məktəblinin almanca-azərbaycanca lüğəti, “Abituriyent” jurnalının xüsusi buraxılışı*. Bakı, 2001.

FRANSIZ DİLİ

FONETİKA (LA PHONÉTIQUE)

Fransız dilinin səs və hərf tərkibi. Səs-hərf münasibətləri. “Əlaqə” (*la liaison*) və “bağlanma” (*l'enchaînement*) hadisələri. Açıq və qapalı heca. Heca bölgüsü.

LEKSİKA (LE LEXIQUE)

Sözün leksik və qrammatik mənalari. Təkmənalı və çoxmənalı sözlər. Sinonimlər (*les synonymes*). Antonimlər (*les antonymes*). Sabit söz birləşmələri. Sözlərin quruluşca növləri: sadə və düzəltmə sözlər.

Sözdüzəltmə (la dérivation). Suffikslərlə (-ment, -ième, -té, -ier, -ière və s.) və prefikslərlə (re-(ré-), in-, anti-, contre- və s.) düzələn sözlər.

QRAMMATİKA (LA GRAMMAIRE)

MORFOLOGİYA (LA MORPHOLOGIE)

İsim (le nom). İsmnin əsas qrammatik əlamətləri. Ümumi və xüsusi isimlər. Sayılan və sayılmayan isimlər. Canlı və cansız isimlər. Kişi və qadın cinsli isimlər. Qadın cinsli isimlərin düzəldilməsi. İxtisas, peşə, milliyyət bildirən isimlərin qadın cinsinin düzəldilməsi qaydaları.

İsimlərin tək və cəm forması. İsimlərin cəm formasının düzəldilməsi. Xüsusi qaydalar, o cümlədən -al, -au, -eau ilə bitən isimlərin cəm forması. Cəm şəkilçisi qəbul etməyən isimlər.

Artıql (l'article). Artıqlın növləri: qeyri-müəyyən (*l'article indéfini*) və müəyyən (*l'article défini*) artıqlar. Müəyyən artıqlın qısa forması (*l'article élidé*).

Artıqlın birləşmiş formaları (*les articles contractés*): au, aux, du, des.

Hissə bildirən artıqlar (*les articles partitifs*): du, de la, de l'. İnkər formada, habelə kəmiyyət, çəki, həcm, ölçü və s. bildirən sözlərdən sonra hissə bildirən artıqlın de ilə əvəzlənməsi. Sayılmayan isimlərin qarşısında hissə bildirən artıqlın əvəzinə müəyyən artıqlın əvəzlənməsi halları.

Müəyyən artıqlın le, la, l', les formalarının şəxs əvəzliliklərinin tamamlıq kimi işlənən eyni formalarından fərqləndirilməsi; birləşmiş artıqlın du formasının hissə bildirən du artıqlından fərqləndirilməsi; qeyri-müəyyən artıqlın des formasının birləşmiş artıqlın des formasından fərqləndirilməsi.

Artıqlın de sözünü ilə əvəzlənməsi.

Hissə bildirən artıqlın sayılmayan isimlərdən əvvəl müəyyən artıqla əvəzlənməsi halları.

Artıqlın işlədilməməsi halları.

Sifət (l'adjectif). Sifətin əsas qrammatik əlamətləri. Sifətin qadın cinsinin düzəldilməsi. Milliyyət bildirən sifətlərin qadın cinsi. Cinsə görə dəyişməyən sifətlər.

Sifətin cəm formasının düzəldilməsi. -al suffiksi ilə bitən sifətlərin cəm forması. İstisna hallar. Sifətin aid olduğu isimlə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşma xüsusiyyətləri. Sifətin cümlədə yeri. İsmindən əvvəl işlənən sifətlər. *Quel (quelle, quels, quelles)* sifətinin aid olduğu sözlə uzlaşma xüsusiyyəti.

Sifətin dərəcələri (*les degrés des adjectifs*): adi (*le degré positif*), müqayisə (*le degré comparatif*) və üstünlük (*le degré superlatif*) dərəcələri. Müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi.

Le plus və *le moins* ilə ifadə olunan üstünlük dərəcəsi. *Bien, fort, extrêmement* ilə ifadə olunan mütləq üstünlük dərəcəsi. *Bon, mauvais, petit* sifətlərinin müqayisə və üstünlük dərəcələri.

Qeyri-müəyyən sifətlər : *plusieurs, tout, toute, tous, toutes, même* və s. *Tout* və *même* qeyri-müəyyən sifətlərinin işlənmə xüsusiyyətləri.

İşarə və mənsubiyyət sifətləri (determinatıfları) (*les adjectifs (ou les déterminatifs) démonstratifs et possessifs*).

Sifətin sintaktik funksiyaları.

Say (le nom de nombre). Miqdar və sıra sayları. Sıra saylarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

Əvəzlik (le pronom). Əvəzliklərin növləri.

Şəxs əvəzlikləri (*les pronoms personnels*). Şəxs əvəzliklərinin vurğusuz və vurğulu formaları; onların işlənmə xüsusiyyətləri. Vəsitəsiz və vəsətəli tamamlıq funksiyasında işlənən şəxs əvəzliklərinin işlənmə xüsusiyyətləri və onların cümlədə yeri.

Sual əvəzlikləri (*les pronoms interrogatifs*) : *qui?, qui est-ce qui?, qu'est-ce qui?, qui est-ce que?, qu'est-ce que?, à qui?, de qui?, à quoi?, de quoi?* və s.

Qeyri-müəyyən əvəzliklər (*les pronoms indéfinis*): *on, tout le monde, personne, tout, rien, chacun, quelqu'un, toutes, tous, autre, nul, tel* və s. qeyri-müəyyən əvəzliklərin işlənmə xüsusiyyətləri.

İşarə əvəzlikləri (*les pronoms démonstratifs*). İşarə əvəzliklərinin sadə və mürəkkəb formaları.

Mənsubiyyət əvəzlikləri (*les pronoms possessifs*).

Nisbi əvəzliklər (*les pronoms relatifs*). Nisbi əvəzliklərin sadə (*qui, que, dont, où*) və mürəkkəb (*lequel, laquelle, lesquels, lesquelles, auquel, auxquels, duquel, desquels* və s.) formaları.

En və *y* zərf əvəzlikləri. Onların işlənmə xüsusiyyətləri və sintaktik funksiyaları.

Zərf (l'adverbe). Zərfin quruluşca növləri: sadə və düzəltmə zərflər. Zərflərin mənacə növləri: yer, zaman, tərz-i-hərəkət, təsdiq, inkar, miqdar və s. bildirən zərflər. -ment suffiksi ilə tərz-i-hərəkət zərflərinin düzəldilməsi və onların eyni suffiksə düzələn isimlərdən fərqləndirilməsi.

Beaucoup, peu, assez, plus, trop və s. miqdar bildirən zərflərin feilin mürəkkəb zaman formalarında yeri.

Plus de ..., des milliers de ... və s. sözlərin köməyi ilə qeyri-müəyyən miqdarın ifadəsi.

Zərfin dərəcələri (*les degrés des adverbes*). Müqayisə və üstünlük dərəcələrinin düzəldilməsi və işlədilməsi. *Beaucoup, peu, bien, mal* zərflərinin müqayisə və üstünlük dərəcələrinin xüsusi yolla düzəldilməsi. *Souvent - plus souvent - le plus souvent* - zərfin şiddətləndirmə dərəcəsinin (*le degré d'intensité*) ifadəsi kimi.

Feil (le verbe). Feilin xəbər şəkli zamanları.

Xəbər şəklinin sadə zaman formalarının (*le présent de l'indicatif, le futur simple, l'imparfait, le passé simple, le futur dans le passé*) düzəldilməsi və işlədilməsi.

Xəbər şəklinin mürəkkəb zaman formaları.

Mürəkkəb keçmiş zaman (*le passé composé*) və uzaq keçmiş zaman (*le plus-que-parfait*) formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi. *Être* köməkçi feilin köməyi ilə düzələn mürəkkəb zaman formalarında feili sifətin (*le participe passé*) mübtədə ilə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşması. Keçmiş zaman feili sifətinin təyin kimi işlənmə xüsusiyyəti.

Le futur proche (le futur immédiat) və *le passé récent (le passé immédiat)* zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi.

Xəbər şəkli zamanlarının uzlaşması (*la concordance des temps de l'indicatif*): 1. İndiki zaman planı (*plan du présent*). 2. Keçmiş zaman planı (*plan du passé*).

Pronominal feillər (*les verbes pronominaux*) və onların feilin sadə və mürəkkəb zaman formalarında təsrif xüsusiyyətləri.

Modal feillər (*les verbes modaux*): *pouvoir, vouloir, devoir*. Modal feillərin təsrifi və işlənmə xüsusiyyətləri.

Feilin əmr şəkli (*le mode impératif*). Əmr şəklinin təsdiq və inkar formaları.

Feilin şərt şəklinin indiki zamanının (*le conditionnel présent*) düzəldilməsi və işlədilməsi. *Si* bağlayıcısından sonra zaman uzlaşması.

Feilin arzu şəklinin indiki zamanının (*le subjonctif présent*) düzəldilməsi və işlədilməsi. İşlək 3-cü qrup feillərinin (*venir, prendre, faire, être, avoir, aller, savoir, pouvoir, vouloir* və s.) *subjonctif présent* zamanında təsrifi.

Feilin məlum növü (*la voix active*).

Feilin məchul növü (*la voix passive*). Məchul növün düzəldilməsi və işlədilməsi.

Feilin icbar növü (*la voix factitive*). İcbar növünün düzəldilməsi və işlədilməsi.

Feilin təsriflənməyən formaları (*les formes non-personnelles du verbe*) : feili sifət (*le participe*). İndiki zaman feili sifəti (*le participe présent*), keçmiş zaman feili sifəti (*le participe passé*). Feili bağlama (*le gérondif*) və onun sintaktik funksiyaları. Məsdər (*l'infinifitif*) və onun sintaktik funksiyaları.

Sözönlər (*les prépositions*) : *à, avant, avec, après, de, devant, chez, pendant, par, pour, près de, sous, sur, parmi, entre, sans (sans+verbe; sans+nom), derrière, en, au milieu de, vers* (zaman və məkan mənalarında), *autour de, au-dessus de, au-dessous de, jusqu'à* (zaman və məkan mənalarında), *dans* (zaman və məkan mənalarında), *depuis* və s. Ölkə və şəhər adları qarşısında sözönlərin işlənmə xüsusiyyətləri.

Bağlayıcılar (*les conjonctions*). Tabesizlik (*et, ou, mais, car, donc* və s.) və tabelilik (*que, parce que, comme, dès que, lorsque, pendant que, quand, si* və s.) bağlayıcıları.

Que və *si* qüvvətləndirici sözlər.

SİNTAKSİS (LA SYNTAXE)

Sadə cümlə (*la proposition simple*). Sadə cümlənin mənaca növləri: nəqli, sual, əmr və nida cümlələri. Nəqli cümlədə söz sırası.

Sual cümlələrinin düzəldilməsi qaydaları.

Ümumi suallı cümlələr: sual intonasiyası vasitəsi ilə düzələn sual cümlələri; *est-ce que* sual ifadəsinin köməyi ilə düzələn sual cümlələri; inversiya üsulu ilə düzələn sual cümlələri: sadə inversiya, mürəkkəb inversiya. İstisna hallar. Sadə cümlələrinə söz sırası.

Cümlənin baş üzvləri. Mübtəda (*le sujet*). Canlı və cansız isimlə ifadə olunan mübtədanın sualları: *Qui? Qui est-ce qui? Qu'est-ce qui?*

Xəbər (*le prédicat*). Feili xəbər (*le prédicat verbal*). Feili xəbərin sualları. İsmi xəbər (*le prédicat nominal*). İsmi xəbərin sualları: cansız və canlı isimlərlə ifadə olunan ad hissənin sualları (*Qu'est-ce que c'est? Qui est-ce?*), sifətlə ifadə olunan ad hissənin sualı (*Comment?*), rəng bildirən sifətlə ifadə olunan ad hissənin sualı (*De quelle couleur...?*), sayla ifadə olunan ad hissənin sualı (*Combien?*).

Vasitəsiz və vasitəli tamamlıqlar (*les compléments d'objet direct et indirect*). Canlı (*Qui? Qui est-ce que?*) və cansız (*Que? Qu'est-ce que?*) isimlə ifadə olunan vasitəsiz tamamlıqların sualları; şəxs əvəzlilikləri ilə ifadə olunmuş vasitəsiz və vasitəli tamamlıqların işlənmə xüsusiyyətləri.

Təyin (*le complément attributif*). Təyinə verilən sual əvəzliyinin (*Quel, quelle, quels, quelles*) aid olduğu sözlə cins və kəmiyyətə görə uzlaşması. Sayla ifadə olunan təyinin sualları. *Combien de* ilə başlanan sual cümlələrində söz sırası.

Zərflilər (*les compléments circonstanciels*). Tərzi-

hərəkət, zaman, yer və səbəb zərflilərinin işlənmə xüsusiyyətləri; *-ment* suffiksi ilə düzələn tərzi-hərəkət zərfliləri. *Car, à cause de* və *grâce à* ilə səbəbin ifadəsi.

Əmr cümlələri (*les propositions impératives*). Əmr cümlələrinin təsdiq və inkar formalarının düzəldilməsi. Əmr cümlələrində söz sırası.

Inkar cümlələri (*les propositions négatives*): *ne ... pas, ne... rien, ne... personne, ne... jamais* və s. vasitəsi ilə düzəldilən inkar cümlələri.

Ne ... que məhdudlaşdırıcı ədat kimi.

C'est ... qui, c'est ... que vasitəsilə mənənin vurğulanması.

Voici və *voilà* ilə işlənən cümlələrdə söz sırası.

Şəxssiz cümlələr (*les propositions impersonnelles*) və şəxssiz feillər (*les verbes impersonnels*). *Il* şəxssiz əvəzliyinin cümlədə rolu. Yalnız şəxssiz formada işlənən feillər. Həm şəxssiz və həm də şəxslə formada işlənən feillər.

Il y a ifadəsinin təsdiq, sual və inkar formaları.

Məsdər cümlələri (*les propositions infinitives*).

Mürəkkəb cümlə (*la phrase*).

Tabesiz mürəkkəb cümlələr (*les phrases de coordination*).

Tabeli mürəkkəb cümlələr (*les phrases de subordination*). Budaq cümlələrin növləri.

Tamamlıq budaq cümləsi (*la proposition subordonnée complétive*). Təyin budaq cümləsi (*la proposition subordonnée relative*). Zərflik budaq cümlələri (*les propositions subordonnées circonstancielle*): zaman budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de temps*); səbəb budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de cause*); şərt budaq cümləsi (*la proposition subordonnée de condition*).

Əlavə (*l'apposition*). Əlavənin işlənmə xüsusiyyətləri.

Vasitəsiz (*le discours direct*) və vasitəli nitq (*le discours indirect* yaxud *le discours rapporté*). Vasitəsiz nitqin vasitəli nitqə çevrilməsi qaydaları.

Nitq etiketləri (*les actes de parole*).

ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. A.Həsənova, S.İsazadə, M.Şükürova. *Le français, 5-ci sinif*. – Bakı, 2020.
2. İ.Şiriyeva. *Le français, 5-ci sinif*. – Bakı, 2024.
3. Ç.Babaxanova, B.İsmayilov, R.İsayeva. *Le français, 6-cı sinif*. – Bakı, 2021.
4. İ.Şiriyeva. *Le français, 6-cı sinif*. – Bakı, 2021.
5. İ.Şiriyeva. *Le français, 7-ci sinif*. – Bakı, 2022.
6. İ.Şiriyeva, K.Rizvanova. *Le français, 8-ci sinif*. – Bakı, 2023.
7. Ç.Babaxanova, R.İsayeva, B.İsmayilov. *Le français, 9-cu sinif*. – Bakı, 2020.
8. İ.Şiriyeva. *Le français, 9-cu sinif*. – Bakı, 2024.
9. Y.Orucova. *Le français, 10-cu sinif*. – Bakı, 2022.
10. Y.Orucova. *Le français, 11-ci sinif*. – Bakı, 2023.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Le Français" Vəsait. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2023.
2. "Le Français". Buraxılış imtahanı modelinə uyğun qiymətləndirmə vasitələri. "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2023.
3. Məktəblinin fransızca-Azərbaycanca və Azərbaycanca-fransızca lüğəti, "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı, 2010.
4. Fransızca – azərbaycanca lüğət. Bakı, 2024.

Rus dilİ

Фонетика. Орфоэпия. Орфография. Графика.

Звуки речи и буквы. Гласные звуки. Правописание безударных гласных *о* и *е*. Согласные звуки (твёрдые и мягкие, звонкие и глухие).

Оглушение и озвончение согласных.

Буквы, не обозначающие звуков речи (*ь, ъ*). Функции буквы *ь*: смягчающая (*большой, гость*), разделительная (*семья, компьютер, пьеса, ружьё*), грамматическая (*ночь, рождь, помощь, мышь*). Разделительная функция буквы *ъ* (*подъём, объяснение, съесть*).

Гласные с двойной функцией (*е, ё, ю, я*).

Правописание гласных после шипящих *ж, ш, ч, ц* (*жизнь, машина, чашка, рожа, чудо, цука*) и *ц* (*цирк, цифра, цыплёнок*).

Лексикология.

Лексическое значение слова.

Прямое и переносное значение слова (*золотое кольцо – золотое сердце, тяжёлая сумка – тяжёлая жизнь*).

Синонимы. Антонимы.

Состав слова.

Основа и окончание. Корень. Приставка (*о-, от-, до-, у-, по-, под-, про-, за-, на-, над-, в- (во-), с- (со-), вы-, к-, при-, пре-, пере-*). Суффикс (*-тель, -арь, -ость, -есть, -ок, -ник, -ик, -чик, -щик, -ниц-, -ан-, -ян-, -к-, -ск-*).

Грамматика.

Морфология.

Самостоятельные части речи.

Имя существительное.

Собственные (*Азербайджан, Каспий, Таур, Лейла* и др.) и нарицательные (*площадь, гений, мужество*); одушевлённые (*дочь, люди, медведь, орёл*) и неодушевлённые (*страна, озеро, шахматы, народ, молодёжь*) существительные.

Род имён существительных: мужской (*портрет, юноша, дядя, герой, воробей, гений, плащ, путь, октябрь, учитель, словарь, гость*); женский (*парта, земля, армия, роль, жизнь, радость, свежесть, ночь, тетрадь, метель, постель*); средний (*здание, ружьё, дело, море*), а также существительные среднего рода на *-мя* (*время, знамя, имя, пламя, племя, семья, стремя, бремя, вымя, темя*).

Число имён существительных (*стол – столы, конь – кони, газета – газеты, земля – земли, учебник – учебники, дом – дома, нация – нации, герой – герои, гений – гении, цель – цели, мать – матери, дочь – дочери, сын – сыновья, отец – отцы, день – дни, учитель – учителя, здание – здания, поле – поля; озеро – озёра, яблоко – яблоки, плечо – плечи, ухо – уши, дерево – деревья, имя – имена, человек – люди, ребёнок – дети*).

Существительные, имеющие форму: а) только единственного числа (*нефть, дружба, плавание, листва, детвора*); б) только множественного числа (*каникулы, сутки, ножницы, чернила*).

Склонение имён существительных. Разносклоняемые существительные (*время, знамя, имя, пламя, племя, семья, стремя, бремя, вымя, темя, путь*). Существительные на *-ий, -ия, -ие*, имеющие особенности при изменении по падежам (*сценарий, история, задание*). Несклоняемые существительные (*такси, кафе, пальто, кенгуру*).

Имя прилагательное.

Прилагательные (*большой, белый, высокий, тихий, деревянный, книжный, утренний, зимний, лесной, волчий*).

Сравнительная и превосходная степень прилагательных (*интересный – интереснее, более интересный, менее интересный, интереснейший, самый интересный; плохой – хуже, хороший – лучше, маленький – меньше, чистый – чище, далёкий – дальше, крепкий – крепче, узкий – уже, молодой – моложе, широкий – шире*).

Полные и краткие прилагательные (*полезный – полезен, красивый – красив, глубокий – глубокий*).

Склонение прилагательных. Согласование прилагательных с существительными в роде, числе и падеже (*интересная работа, интересный спектакль, интересное занятие, интересные книги*).

Имя числительное.

Числительные (*один, одиннадцать, сто, двести тридцать, первый, второй, третий, одиннадцатый, сотый, двести тридцатый*). Склонение числительных.

Употребление числительных с существительными (*один день, одна дорога, одно слово, одни сутки; два друга, два слова, две подруги; оба спортсмена, оба окна, обе сестры; десять книг, сто дней, тысяча килограммов; первая учительница, первый звонок, первое число, первые каникулы; один год, два – три – четыре года; пять – двадцать лет, сто сорок лет, тысяча лет*).

Местоимение.

Личные (*я, ты, он, она, оно, мы, вы, они*), притяжательные (*мой, твой, свой, наш, ваш, его, её, их*), указательные (*этот, тот, столько, такой*), вопросительные (*кто? что? какой? который? чей? сколько?*) и другие местоимения.

Склонение местоимений.

Глагол.

Неопределённая форма глагола (*говорить, читать, заболеть, писать, пить, спать, хотеть, бежать, дать, есть, сесть, крикнуть, найти, нести, везти, беречь, мочь*).

Возвратные глаголы (*учиться, заниматься, смеяться, бороться, улыбаться*).

Вид глагола. Несовершенный и совершенный вид (*рассказывать – рассказать, приносить – принести, решать – решить, объяснять – объяснить, толкать – толкнуть, строить – построить, покупать – купить, говорить – сказать, искать – найти*).

Время глагола: настоящее (*играет, идёт, может*,

пёт, ест, везёт, несёт, спасает, печёт, умывается); прошедшее (играл, шёл, мог, пил, ел, вёз, нёс, спасал, пёк, умывался; принёс, привёз, спас, испёк, умылся); будущее (будет играть, сыграет; будет идти, пойдёт; сможет; будет пить, вывет; будет есть, съест; будет везти, привезёт; будет нести, принесёт; будет спасать, спасёт; будет печь, испечёт; будет умываться, умоется).

Спряжение глагола (изменение глаголов в настоящем и будущем времени по лицам и числам).

К I спряжению относятся глаголы, у которых неопределённая форма оканчивается на **-ать, -еть, -оть, -уть, -ять, -ыть** (решать, болеть, колоть, обмануть, обьявлять, открывать, заниматься, улыбнуться).

I спряжение (знать – я знаю, ты знаешь, он (она) знает, мы знаем, вы знаете, они знают; открыть – я открою, ты откроешь, он (она) откроет, мы откроем, вы откроете, они откроют; заниматься – я занимаюсь, ты занимаешься, он (она) занимается, мы занимаемся, вы занимаетесь, они занимаются; одеться – я оденусь, ты оденешься, он (она) оденется, мы оденемся, вы оденетесь, они оденутся; улыбнуться – я улыбнусь, ты улыбнёшься, он (она) улыбнётся, мы улыбнёмся, вы улыбнётесь, они улыбнутся).

Ко II спряжению относятся глаголы, у которых неопределённая форма оканчивается на **-ить** (говорить, чинить, повторить).

II спряжение (строить – я строю, ты строишь, он (она) строит, мы строим, вы строите, они строят; вылечить – я вылечу, ты вылечишь, он (она) вылечит, мы вылечим, вы вылечите, они вылечат; учиться – я учусь, ты учишься, он (она) учится, мы учимся, вы учитесь, они учатся; беспокоиться – я беспокоюсь, ты беспокоишься, он (она) беспокоится, мы беспокоимся, вы беспокоитесь, они беспокоятся).

Глаголы-исключения: брить, стелить (I спряжение); гнать, держать, дышать, слышать, терпеть, обидеть, видеть, ненавидеть, зависеть, вертеть, смотреть (II спряжение).

Разноспрягаемые глаголы (хотеть – я хочу, ты хочешь, он (она) хочет, мы хотим, вы хотите, они хотят; бежать – я бегу, ты бежишь, он (она) бежит, мы бежим, вы бежите, они бегут).

Особо спрягаемые глаголы (дать – я дам, ты дашь, он (она) даст, мы дадим, вы дадите, они дадут; есть – я ем, ты ешь, он (она) ест, мы едим, вы едите, они едят).

Наречие.

Наречия, отвечающие на вопросы когда? где? куда? откуда? как? почему? отчего? зачем? для чего? с какой целью? сколько?: завтра, утром, поздно, здесь, далеко, вдали, рядом, направо, вверх, отсюда, вслух, медленно, сгоряча, специально, назло, много, слишком, мало, очень.

Служебные части речи.

Предлоги: на, за, в (во), у, из, до, после, мимо, вокруг, возле, из-за, через, около, напротив, по, к (ко), с (со), над (надо), под (подо), перед, о (об, обо).

Союзы и союзные слова: и, а, но, или, сколько, насколько, во сколько, в какой степени, в какой мере, пока, так как, потому что, чтобы, что, кто, если, если бы, поэтому, потому, хотя, несмотря на то что, как, где, куда, откуда, когда, как только, после того как, с тех пор как, прежде чем, какой, который, благодаря тому что, из-за того что.

Частицы: бы (б), не, ни, же, -то, -либо, -нибудь.

Синтаксис.

Простое предложение.

Типы предложений по цели высказывания: повествовательные, вопросительные, побудительные.

Сложное предложение.

Сложные предложения с союзами и союзными словами и, а, но, или, сколько, на сколько, во сколько, в какой степени, в какой мере, пока, так как, потому, поэтому, потому что, чтобы, что, кто, если, если бы, хотя, несмотря на то что, как, где, куда, откуда, когда, как только, после того как, в то время как, с тех пор как, прежде чем, какой, который и др.

Диалог.

СПИСОК ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мамедова Д., Керимли Н. Русский язык. Учебник для 5 класса. – Баку, 2020, 2024.
2. Бедалов Ч., Бедалова Н., Гусейнова С. Русский язык. Учебник для 6 класса. – Баку, 2021.
3. Мамедова Д., Керимли Н., Зейналова М. Русский язык. Учебник для 6 класса. – Баку, 2021.
4. Мамедова Д., Керимли Н. Русский язык. Учебник для 7 класса. – Баку, 2022.
5. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 8 класса. – Баку, 2023.
6. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 9 класса. – Баку, 2020, 2023, 2024.
7. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 10 класса. – Баку, 2022.
8. Пашаева А., Алиева С., Зейналова Н. Русский язык. Учебник для 11 класса. – Баку, 2023.

СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. “Rus dili”. Пособие. Приложение к 1-ому номеру журнала “Абитуриент”. – Баку, 2019, 2025.
2. “Rus dili”. Buraxılış imtahanı modelinə uyğun qiymətləndirmə vasitələri. Приложение к 1-ому номеру журнала “Абитуриент”. – Баку, 2020.
3. “Rus dili”. Test toplusu. Приложение к 1-ому номеру журнала “Абитуриент”. – Баку, 2023.

ƏRƏB DİLİ

FONETİKA

Səs-hərf münasibəti. Qısa və uzun saitlər. Saitlərin yazıda ifadəsi. Hərəkətlər-الحركات. Azərbaycan dilində oxşarı olan və olmayan ərəb dili samitləri. Bəzi ərəb dili samitlərindən əvvəl və ya sonra gələn [ə], [ɔ], [i] və [i̇] saitlərinin qalınlaşması. İkişəkili və dördşəkili hərflər. Şəmsiyyə və qəməriyyə samitlər- الحروف الشمسية و القمرية. [au] diftonqu və [ey] səs birləşməsi. **Əlif, vav** və **yə** hərflərinin vəzifələri حروف العلة: و, ي.

Həmzə samiti-الهمزة. Dayaqsız və dayaqlı həmzə. Heca. Vurğu.

LEKSİKA

Sözün orfoqrafik xüsusiyyəti. Sözün kök və əlavə samitləri. Ərəb dilində sözlərin əsasən üç və ya dörd, bəzən isə iki samitdən ibarət olması, idiomlar, alınma sözlər, sinonimlər (المترادفات), antonimlər (الأضداد) və omonim sözlər (مشارك مشترك). Sabit söz modelləri. Xüsusi işlənmə qaydaları olan leksik vahidlər (məsələn: شَيْءٌ sözü işlədilməsi, "ya ... ya da", nə ... nə də..., gəlincə isə... ifadələri: وَ إِمَّا ... لَا ... وَلَا ... إِمَّا ... ف؛ أَمَّا ... ف؛ إِمَّا ... ف). Müasir Azərbaycan dilində işlədilən ərəb söz və ifadələri. İfadələr.

QRAMMATİKA(النحو)

MORFOLOGİYA(الصرف)

İsim(الاسم). Ümumi isim (اسم الجنس). Xüsusi isim (اسم العلم) Xüsusi isimlərin uzlaşan təyini söz birləşməsində işlədilməsi. İsimlərin qrammatik cinsi التذكير والتانيث Təmərbütənin (ة) müxtəlif mənələrdə işlədilməsi. Qrammatik cinsin mənaya görə fərqləndirilməsi. Müzəkkər və müənnəs isimlər (الاسماء المذكرة والمؤنثة). İsmnin müəyyənliyi və qeyri-müəyyənliyi (المعرفة والنكرة). Ad qruplu sözlərin tək(المفرد), təsniyəsi (المتنى) və cəmi (الجمع). Düzgün cəm (الجمع السالم) və sınıq cəm (الجمع المكسر). İsmnin hallanma növləri (انواع اعراب) (غير المنصرف): üçhallı hallanma, ikihallı hallanma (الاسماء); üçhallı hallanma, ikihallı hallanma (الحال); tərkibi hallanma, hallanmayan ad qruplu sözlər. İkihallı sözlərin üçhallıya çevrilməsi. Sabit modelli isimlər. Məkan və ya zaman bildirən isim modelləri (اسم المكان والزمان) Alət bildirən isim modelləri (اسماء الآلات) Peşə sahibini bildirən isim modeli. Sahib mənalı sözlər. Dəvə və دُو sözlərin işlədilməsi. Mürəkkəb isimlər .

Sifət(الصفة). Nisbi sifətlər (الاسم المنسوب) Rəng və ya fiziki nöqsan bildirən sifətlər. Sifətin qrammatik cinsi التذكير (انواع اعراب الصفة). Sifətin hallanma növləri (الصفات في الصفة) Üç hallı sifətlər. İkihallı sifətlər. Sifətin sonrakı isimlə izafəti. Mürəkkəb sifət.

غَيْر sözü ilə başlanan mürəkkəb sifətlər. Sifətlərin dərəcələri (اسم التفضيل). Üstünlük dərəcəsinin morfoloji və təsviri yolla ifadəsi. Fail və məfuldar (الفاعل والمفعولات).

Say(عدد). Sıra sayları (الاعداد الترتيبية) və onların işlədilmə qaydası. Saatların dəqiqələrlə birlikdə ifadəsi (معرفة الوقت) Ayın, ilin tarixlərinin göstərilməsi. Miqdar sayları (الاعداد) (الاعداد الأصلية) və onların isimlərlə işlədilməsinə görə dörd qrupa bölünməsi (الاعداد المعدود) Kəsir sayları (الاعداد الكسرية) Bölüşdürücü say (الاعداد التوزيعية) Faizlərin ifadəsi.

Əvəzlik(ضمير). Şəxs əvəzliləri (الضمائر المنفصلة), işarə əvəzliləri (الضمائر المتصلة) və sual sözləri (اسماء الإشارة) və sual sözləri (الدوات الاستفهام) İşarə əvəzlilərinin mübtədə və təyin kimi işlədilməsi. Bitişən

əvəzlilər (الضمائر المتصلة). Bitişən əvəzlilərin ön qoşmalar, köməkçi nitq hissələri, isimlər və feillərlə işlədilməsi. Bitişən əvəzlilərin «öz» mənasını bildirməsi. III şəxs əvəzlilərinin ismi cümlədə xəbər şəkilçisi kimi işlədilməsi. Nisbi əvəzlilər (الاسماء الموصولة).

Zərf(الظرف). Zərflərin təsirlik hal vasitəsi ilə əmələ gəlməsi və önqoşmalı zərflər. Zərflik kimi işlədilən söz birləşmələri. Hal zərfliyi. Mütləq tamamlıq (المفعول المطلق).

Feil(الفعل). Ərəb dilində feillərin üçsamitli (الأفعال الثلاثية) və ya dördsamitli (الأفعال الرباعية) olması. Salim feillər (الأفعال السالمة) və qeyri-salim feillər (الأفعال غير السالمة). Sadə feillər (الفعل المجرد) və düzəltmə feillər (الفعل المزيد فيه). I bab üçsamitli və dördsamitli salim feil modelləri. I bab salim feillərin keçmiş zamanı (الفعل الماضي), indiki-gələcək zamanı (الفعل المضارع) və qəti-gələcək zamanı (الفعل المضارع). Feilin zamanlarının inkar formaları (نهي الفعل). I bab feillərin məsdər (المصدر), fail (الفاعل) və məful (المفعول) formaları. Məsdərlərin işlədilməsi (استعمال المصادر). Üçsamitli salim feillərin düzəltmə bəbləri (الفعل المزيد فيه). Düzəltmə bab feillərinin keçmiş və indiki-gələcək zamanda təsrifi

(تصريف الفعل المزيد فيه في الماضي والمضارع) Düzəltmə bəblərin məsdər, fail və məful formaları. Ön qoşmalı feillər. Təsirli feillər (الفعل المتعدي) və təsirsiz feillər (الفعل اللازم). Salim feillərin arzu (الفعل المنصوب) və şert (الفعل المجزوم) və əmr (الامر) formaları. Arzu və şert formalarından istifadə edilməsi şərait. Əmr formasının morfoloji və təsviri yolla əmələ gəlməsi. İnkərli əmr (نفي الامر). Salim feillərin sadə və düzəltmə bəblərdə məchul növü (الفعل المجهول). Köməkçi feillər (كان واخواتها). Qeyri-salim feillərin təsnifatı غير الأفعال السالمة. Həmzəli feillər (الفعل المهموز). Boş (الفعل الاجوف) və misal feillər (الفعل المثال) və bu köklərdə baş verən fonetik dəyişikliklər. وَجَدَ feilin müxtəlif mənada işlədilməsi.

Köməkçi nitq hissələri(الحروف) Bağlayıcılar, ön qoşmalar حروف الجر və onların cümlədə rolu, birləşən və ayrı yazılan ön qoşmalar. Ədatlar (الأدوات). İnkər ədatları (أدوات النهي) inkar ədatlarının işlədilməsi.

SİNTAKSİS

Söz birləşməsi. Uzlaşan təyini söz birləşməsi عبارة نعتية. Bitişən əvəzlikli sözlərin uzlaşan təyini söz birləşməsi tərkibində işlənməsi. İzafət və onun növləri (الاضافة وانواعها). Çoxtərəfli izafət. Həmcins üzvlü izafət (الاضافة باعضاء متجانسة). Tərəflərdən biri isim olmayan izafət. Qarışıq təyini söz birləşmələri (الاضافة بالنعت).

Cümlənin baş üzvləri və onların ifadə vasitələri. Köməkçi feillərin işlənməsi (كان واخواتها). Tərkibi xəbər. Vasitəli tamamlığın ifadəsi.

İsmi cümlə(الجملة الاسمية). Xəbərin ad qruplu sözlə (isim, sifət, say, əvəzlik və zərf) ifadə edilməsi. Sadə müxtəsər ismi cümlədə söz sırası (الجملة الاسمية البسيطة) (ترتيب الكلمات في الجملة الاسمية البسيطة).

Sual cümləsi(الجملة السؤالية). Sual cümləsinin ifadə vasitələri.

Feili cümlə(الجملة الفعلية). Feili cümlələrdə söz sırası.

Mürəkkəb cümlə(الجملة المركبة). Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr. Mübtədə, zaman, məqsəd, tamamlıq (الجملة الشرطية), şərt (الجملة الواقعة نعتا), təyin (الجملة الواقعة مفعولا به), hal

(الجملة الواقعة حالا) budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin yaranma üsulları. كَلِمًا bağlayıcı tabeli mürəkkəb cümlə.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. V.Məmmədəliyev, N.Cəlilova. Ərəb dili. 1-ci sinif. Bakı, 2024.
2. V.Məmmədəliyev, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 2-ci sinif. Bakı, 2024.
3. V.Məmmədəliyev, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 3-cü sinif. Bakı, 2024.
4. V.Məmmədəliyev, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 4-cü sinif. Bakı, 2018.
5. V.Məmmədəliyev, R.Cəlilov, N.Cəlilova. Ərəb dili. 5-ci sinif. Bakı, 2024.
6. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 2-ci sinif. Bakı, 1993.
7. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 3-cü sinif. Bakı, 1992.
8. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 4-cü sinif. Bakı, 1992.
9. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 5-ci sinif. Bakı, 1993.
10. Ə.Məmmədov. Ərəb dili. 6-cı sinif. Bakı, 1994.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Ərəb dili" (Yeni təhsil proqramı (kurikulum) üzrə imtahanlara hazırlaşanlar, yuxarı sinif şagirdləri və müəllimlər üçün vəsait). "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.

PROQRAMA ƏLAVƏ

(QRAMMATİK TERMİNLƏR LÜĞƏTİ)

1. Fonetika	علم الأصوات اللغوية
2. Ərəb hərfləri	الخروف العربية
3. Azərbaycan dilində oxşarı olan və olmayan ərəb hərfəri	الخروف العربية المتشابهة و غير المتشابهة بالخروف الأذربايجانية
4. Səs	صوت (أصوات)
5. Hərəkətlər	الحركات
6. Fəthə	فَتْحَة
7. Kəsərə	كَسْرَة
8. Damma	ضَمَّة
9. Sükun	جَزْمٌ
10. Təşdid	شَدَّةٌ ، تَشْدِيدٌ
11. Uzunluq bildirən hərf(lər)	حرف(حروف) المدّ
12. Samit hərf	حرف صامت
13. Sait hərf	حرف صوتي
14. Zəif hərflər	حروف العلة
15. Şəmsiyyə və qəməriyyə samitlər	الخروف الشمسية و القمرية
16. Əlif, vav və yə hərflərinin vəzifələri	وظائف حروف ا، و، ي
17. Diftonq	إدغام حرفي العلة
18. Birləşdirici həmzə	همزة الوصل
19. Ayırıcı həmzə	همزة القطع
20. Dayaqsız həmzə	همزة على السطر
21. Dayaqlı həmzə	همزة على الحرف
22. Həmzə dayağı	ارتكاز للهمزة
23. Heca	مقطع (مقاطع) كلمة
24. Vurğu	النبرة
25. Kök samiti	حرف أصلي
26. Leksika	مثن اللغة

27. İsim	الإسم
28. Söztün kök və əlavə samitləri	الحروف الأصلية و المزبدة للكلمات
29. Üçsamitli	ثلاثية الأصل
30. Dörsamitli	رباعية الأصل
31. Alınma sözlər	الكلمات الذخيلة
32. Sinonimlər	(المترادفات)
33. Antonimlər	ضدّ (أضداد)، مضادّ
34. Omonimlər	مشتترك (ات) لفظي
35. İdiomlar	عبارات اصطلاحية
36. Model (lər)	مقياس (مقاييس)، وُرُن (أوزان)، قلب (قوالب)، صيغة (صيغ)
37. Modelə uyğun	مؤرون
38. Qrammatika	علم النحو
39. İsim	الإسم
40. Xüsusi isim	إسم العلم
41. Ümumi isim	إسم الجنس
42. Tə-mərbutə	تاء مربوطة
43. Müənnəs söz	كلمة مؤنثة
44. Müzəkkər söz	كلمة مذكرة
45. Müştərk cinsli söz	كلمة مشتركة الجنس
46. Müənnəslik əlaməti	علامة التأنيث
47. Müəyyənlik	المعرفة
48. Müəyyənlik artıqlı	"ال" المعرفة
49. Qeyri-müəyyənlik	التكزة
50. Tək	المفرد
51. Təsniyə	المثنى ، التثنية
52. Cəm	الجمع
53. Düzgün cəm	الجمع السالم
54. Sınıq cəm	الجمع المكسر
55. Hallanma	الإعراب ، الصّرف
56. Adlıq hal	مرفوع
57. Yiyəlik hal	مجرور
58. Təsirlik hal	منصوب
59. Əvəzədicə tənvin	تثوين العوض
60. Üçhallı	منصّرف بثلاث علامات الإعراب
61. İkihallı	غير المنصّرف
62. Hal əlaməti olmayan	بلا علامة الصّرف
63. Məkan və zaman bildirən isimlər	أسماء المكان و الزّمان
64. Alət bildirən isimlər	أسماء الآلات
65. Peşə sahibi bildirən sözlər	أسماء الصّناعة
66. Mürəkkəb isimlər	الأسماء المركبة
67. Sifət	الصّفة ، التّعنت
68. Nisbi sifətlər	الإسم المنسوب
69. Sifətin isimlə izafəti	إضافة الصّفة بالأسماء
70. Mürəkkəb sifət	الصّفة المركبة
71. Müqayisə dərəcəsi	درجة التّفصيل النسبي
72. Üstünlük dərəcəsi (morfoloji)	إسم التّفصيل (المورفولوجي)
73. Üstünlük dərəcəsi (təsviri)	إسم التّفصيل (التّصويري)
74. Rəng və fiziki nöqsan bildirən sifətlər	إسم اللّون و نقص أعضاء البدن
75. Fail	إسم الفاعل، فاعل
76. Məful	إسم المفعول، مفعول
77. Say(lar)	عدّد(الأعداد)
78. Sıra sayları	الأعداد التّرتيبية
79. Miqdar sayları	الأعداد الأصلية
80. Kəsir sayları	الأعداد الكسرية
81. Bölüşdürücü saylar	الأعداد التّوزيعية

82. Faiz	نِسْبَةٌ مَبْنُوءَةٌ	işlənen ədatlar	
83. Sayılan (isim)	المَعْدُود	139. Arzu forması ilə	أدوات النصب
84. Əvəzlik(lər)	الضَّمِير (الضَّمَائِرُ)	işlənen ədatlar	
85. Şəxs əvəzlilikləri	الضَّمائر المُنْفَصِلَة	140. Sual ədatları	أدوات الإستفهام
86. Bitişən əvəzliliklər	الضَّمائر المُنْفَصِلَة	141. Uzlaşan təyini söz birləşməsi	العبارة التَّعْبِيَّة المُنطَبِقَة
87. I şəxs	مُتَكَلِّم (ة)	142. Uzlaşma	مُطَابَقَة
88. II şəxs	مُخَاطَب (ة)	143. Sifətin isimlə uzlaşması	مطابقة النعت و المنعوت
89. III şəxs	غَائِب (ة)	144. Təyinlənən (isim)	المَوْصُوف ، المنعوت
90. İşarə əvəzlilikləri	إِسْم (أسماء) الإِشارة	145. Söz birləşməsi	عِبَارَةٌ لَفْظِيَّة
91. Nisbi əvəzliliklər	إِسْم (أَسْمَاء) المَوْصُولِ	146. İzafət	الإِضَافَة
92. Aid əvəzliyi	ضَمِيرٌ عَائِدٌ	147. Sadə izafət	الإِضَافَة البسيطة
93. Sual əvəzliyi	إِسْمُ (حَرْفُ) الاسْتِفْهَامِ	148. Çoxtərəfli izafət	الإِضَافَة الكَثيرة الجوانب
94. Zərf	الظَّرْف (الظَّرُوف)	149. Həmcins üzvlü izafət	الإِضَافَة بِأَعْضَاءٍ مُتَجَانِسَةٍ
95. Feil	الفِعْل (الأَفْعَال)	150. Qarışıq təyini söz birləşməsi	الإِضَافَة بِالنَّعْتِ
96. Üç kök samitli feil	الفِعْل التَّلَاثِيّ الأَصْل	151. Mübtəda	مُبْتَدَأ
97. Dörd kök samitli feil	الفِعْل الرَّبَاعِيّ الأَصْل	152. Köməkçi mübtəda	المُتَبَدِّئُ المِساعد
98. Feilin birinci kök samiti	فَاءُ الفِعْل	153. Fail	فَاعِل
99. Feilin ikinci kök samiti	عَيْنُ الفِعْل	154. Xəbər	خَبَر
100. Feilin üçüncü kök samiti	لَامُ الفِعْل	155. Tamamlıq	مفعول به
101. Salim feil	فِعْل سَالِم	156. Hal zərfliyi	ظرف الحال
102. Qeyri-salim feil	فِعْل غَيْر سَالِم	157. Mütləq tamamlıq	المفعول المطلق
103. Sadə feil(I bab)	فِعْل مُجَرَّدٌ	158. Səbəb və məqsəd zərfi	مَفْعُول لِأَجْلِهِ، ظَرْفُ السَّبَبِ و القصد
104. Düzəltmə bab feillər	فِعْل المَزِيدُ فِيهِ	159. İsmi cümlə	جملة اسمية
105. Bab	بَاب	160. Feili cümlə	جملة فعلية
106. Köməkçi feil	فِعْل مُسَاعِدٌ	161. Tabeli mürəkkəb cümlə	جملة مُرَكَّبَةٌ تَابِعَةٌ
107. Başlanğıc feilləri	أَفْعَالُ الشَّرُوعِ	162. Tamamlıq budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة مفعولاً به
108. Davamiyyət feilləri	أَفْعَالُ الاسْتِمْرَارِ	163. Təyin budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة نعتا
109. İndiki zamanda olan feil	فِعْل مُضَارِع	164. Zərf budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الظرفية
110. Keçmiş zamanda olan feil	فِعْل مَاضٍ	165. Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الشرطية
111. Gələcək zamanda olan feil	فِعْل مُسْتَقْبَل	166. Hal budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة حالاً
112. Feilin inkarı	نَفْيُ الفِعْل	167. Zaman budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة ظرف الزمان
113. Məsdər	مَصْدَر	168. Səbəb və məqsəd budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə	الجملة الواقعة ظرف السبب و القصد
114. Məim məsdəri	مِصْدَر مِيميّ	169. İşlənmə	إِسْتِغْمَالٌ
115. Feil təsrifi	تَصْرِيفُ الفِعْل	170. İfadə	تَبْيِيرٌ (تَعَابِير) لَفْظِي ، عِبَارَة
116. Təsirli feil	الفِعْل المَتَعَدِّي	171. İşlənməmiş	مُسْتَعْمَلٌ
117. Təsirsiz feil	الفِعْل اللازِم	172. Tamamla	إِكْمَلٌ
118. Şərt formasında olan feil	الفِعْل المَجْرُومُ	173. Hallandır	أَعْرَبٌ، صَرَفٌ
119. Arzu formasında olan feil	الفِعْل المَنْصُوبُ	174. Müxtəlif mənalar	المَعَانِي المُخْتَلِفَة
120. Əmr forması	الأَمْرُ	175. Təyin et	عَيَّنَ
121. Əmrin inkarı (qadağan)	نَهْيُ الأَمْرِ	176. Göstər, işarə et	أَشِيرَ
122. Məchul növ	الفِعْل المَجْهُولُ	177. Variant, bənd	بَدَلٌ (بنود)، شَكْل (أشكال)، نوع (أنواع)
123. Həməzli feil	الفِعْل المَهْمُوزُ	178. Uyğun, münasib	مُوافِقٌ ، مُناسِب
124. I kök samiti həməzli	فِعْل فَاوَه مَهْمُوز	179. Seçin	إِخْتَارُوا
125. II kök samiti həməzli	فِعْل عَيْنَه مَهْمُوز		
126. III kök samiti həməzli	فِعْل لَامَه مَهْمُوز		
127. Müdaaf feil	الفِعْل المُضَاعَف		
128. Məisal feil	أَلْفَعْل المِثَال		
129. Boş feil	أَلْفَعْل الأَجْرُوف		
130. Naqis feil	أَلْفَعْل الناقِص		
131. İkiqat qeyri-salim feil	الفِعْل غَيْر السَالِمِ مَرْتين		
132. Köməkçi nitq hissələri	الخُرُوفُ		
133. Ön qoşma(lar)	حَرْف (حُرُوف) الجَزْرِ		
134. Bağlayıcı(lar)	حَرْف (حُرُوف) العَطْفِ		
135. Ədat(lar)	أداة (أدوات)		
136. İnkər ədat(lar)ı	أداة (أدوات) النَفْيِ		
137. Mütləq inkar	لا النافية للجنس		
138. Şərt forması ilə	أدوات الجزم		

FARS DİLİ

DİL MATERİALLARI

FONETİKA

Səs və hərf: sait səslər (uzun və qısa saitlər). Diftonq. Samit səslər. ک (kaf) və گ (qaf) hərfəri q, o, u saitlərindən

və həmçinin ou diftonqundan əvvəl gələrkən ک hərfinin «komissiya» sözünün ilk hərfi (k̄) kimi, گ hərfinin isə «qaz» sözündəki (q) kimi tələffüz olunması. Qalan bütün məqamlarda (k) və (g) səslərini bildirməsi.

Səs-hərf münasibətləri. Fars hərfəri ilə yazılan sözlərin tərkibində hərfi işarəsi olan səslər, yəni yazılan hərfələr və hərfi işarəsi olmayan ə, e, o səsləri. Sözdə hərfərlə səslərin kəmiyyəti.

Bəzi hərfələrin bir neçə səsi bildirməsi (məsələn: و - o, u, v, ou) və əksinə bir neçə hərfin eyni səsi bildirməsi: (məsələn: z səsinin hərfi işarələri: ذ (zal) - ز (ze) - ض (zad) - ظ (za).

Bəzi hərfələrin həm sait, həm də samit səsləri bildirməsi (məs. ه (ha) h, e - و (vav) o, u, v, ou - ی (ye) i, y hərfəri).

Fars dilində işlənən "təşdid", "tənvin" və "həmzə" işarələri. ع (eyn) hərfinin saiddən əvvəl tələffüz olunmaması. Bəzi sözlərdə "خ" (xe) ilə "و" ələfin arasında yazılan "و" (vav) hərfinin tələffüz olunmaması. (məsələn: خواب - خواندن - خواهش) Vurğu. Heca. Hecada transkripsiyanın nəzərə alınması.

LEKSİKA

Sözlərin ifadə etdiyi mənalara görə təsnifi: əşya adları, ümumi və xüsusi ad bildirən sözlər (isim); əlamət, rəng və keyfiyyət bildirən sözlər (sifət); kəmiyyət, sıra bildirən sözlər (say); iş, hal, hərəkət bildirən sözlər (feil); hərəkətin icrasının zamanını, məkanını, tərzini və s. xüsusiyyətlərini bildirən sözlər (zərf). Sadə, düzəltmə (ön və son şəkilçilərlə düzələn sözlər) və mürəkkəb sözlər. Sinonim, omonim, antonim sözlər. Fars dilində işlənən ərəb mənşəli sözlər. Məs.: شعر - معنا - ظهر - ضربه - غالب - مطبخ - ثروت - تحصیل

QRAMMATİKA

MORFOLOGİYA

NİTQ HİSSƏLƏRİ:

İsim. İsmə verilən suallar. İsmın mənaca növləri. Konkret, mücərrəd, ümumi və xüsusi, cəm və toplu isimlər. Mücərrəd isim düzəldən ی (i) (یای مصدری) şəkilçisini qəbul edən sözlərdə vurğunun yeri. (məs.: کودکی

و s.) Sonu "a", "u" və "e" saitləri ilə bitən sözlərdə "یای مصدری" - nin yazılış və oxunuşu qaydaları. İsmın qeyri-müəyyənlik kateqoriyası. Vurğunun yeri.

(دانش آموزی - کتابی - آموزگاری - نویسنده ای

İsmın vahidlik kateqoriyası. İsmın kəmiyyət kateqoriyası: İsimlərin fars dilinə mənsub ها (ha), ان (an) və ərəb mənşəli ات (at), ين (in) və ون (un) cəm şəkilçiləri ilə

cəmlənmə qaydaları. ان (an) cəm şəkilçisi ilə cəmlənən sözlərin oxunuş və yazılış qaydaları. Sınıq cəm. İsmın quruluşca növləri: sadə, düzəltmə və mürəkkəb isimlər. Mürəkkəb isimlərin tərkib hissələri. Azərbaycan dilindəki ismin hallarının fars dilində qarşılığı və ifadə qaydaları. Yiyəlik halın fars dilində verilməsində əsasən izafət tərkibindən (məs. tələbənin kitabı - کتاب دانشجو), yönüklü halda به (be) ön qoşmasından, təsirlik halda را (ra) son qoşmasından, yerlik halda در (dər), çıxışlıq halda از (əz) ön qoşmalarından istifadə olunması. Fars dilində qoşma kimi işlənən bəzi sözlər.

(məs.: نزد - جلو - پهلو - پیش - پشت - سر s.).

İsmın mənsubiyyət kateqoriyası. Mənsubiyyət şəkilçiləri. İsmın xəbərlilik kateqoriyası. Xəbər şəkilçilərinin oxunuş və yazılış qaydaları.

Sifət. Sifətə verilən suallar. Sifətin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə və mürəkkəb sifətlər. Əlamət, keyfiyyət, oxşarlıq və rəng bildirən sifətlər. Sifətin dərəcələri. Adı, müqayisə (تر - (tər) şəkilçili) və üstünlük (ترین - (tərin) şəkilçili) dərəcəsində işlənən sifətlərin təyini söz birləşmələri tərkibində işlənmə yeri. Nisbi sifətlər. İsmın sonuna vurğulu ی (i) (یای نسبت) şəkilçisini artırmaqla nisbi sifətlərin əmələ gəlməsi.

Məs.: چوبی - پشمی - تبریزی - شهری

Layihlik bildirən ی (i) (یای لیاقت) şəkilçisi.

Məs.: خوردنی - دیدنی - خواندنی - گفتنی

Say. Səya verilən suallar. Sayın mənaca növləri. Miqdar sayları, sıra sayları, kəsir sayları, onluq kəsir və faiz. Təklilər, 11-dən 19-a qədər miqdar saylarının quruluşu, onluqlar, yüzliklər, minliklər, qarışıq-mürəkkəb saylar. Onların rəqəmlərlə və hərfələrlə yazılış, oxunuş qaydaları. Sıra saylarının م (om), مین (omin), می (omi) şəkilçiləri ilə əmələ gəlməsi. Miqdar və sıra saylarının söz birləşmələrində işlənmə yeri (yanışma və izafət əlaqəsində). Ayın və ilin tarixlərinin fars dilində ifadəsi. Vaxtın saat və dəqiqələrlə ifadə qaydaları.

Əvəzlilik. Əvəzliyin mənaca növləri. Şəxs əvəzlilikləri, işarə əvəzlilikləri, sual əvəzlilikləri, qeyri-müəyyən əvəzliliklər, qayıdış əvəzlilikləri, təyini əvəzlilikləri. Üçüncü şəxsin tək və cəmində işlənən sinonim şəxs əvəzlilikləri.

Feil. Məsdər və onun şəkilçiləri. Feilin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb feillər. Düzəltmə feilləri əmələ gətirmək üçün istifadə olunan ön şəkilçilər: - فرو - باز - در بر Düzəltmə feillərlə onların əmələ gəlməsində iştirak edən sadə feillər arasındakı mənə fərqləri. (məs.: خوردن - خوردن - بخوردن - bərxordən).

Feil əsasının alınma qaydası. Feilin keçmiş zaman formaları: şühədi keçmiş ماضی مطلق (mazi-ye motləq) və bitməmiş keçmiş ماضی استمراری (mazi-ye estemrari) zaman formalarının təsdiq və inkar forması, vurğunun yeri. Bitməmiş keçmiş zamanın davam forması ماضی مالموس (mazi-ye məlmus). Keçmiş zaman feili sifətinin əmələ gəlmə qaydası. Nəqli keçmiş ماضی نقلی (mazi-ye nəqli) və uzaq keçmiş ماضی بعید (mazi-ye bəid) zamanlarının təsdiq və

inkarı və onlarda vurğunun yeri. Feili bağlama. Feillərdən kök alma qaydaları baxımından onların tam, qiyasi (qaydalı) və səmai (qaydasız) qruplara bölünməsi. Feilin indiki zamanı **زمان حال** (zəman-e hal) və onun təsdiq və inkarı, vurğusu. İndiki zamanın işlənmə yerindən asılı olaraq, həm də onun Azərbaycan dilindəki qeyri-qəti gələcək zamanı bildirməsi. Feilin indiki zamanının davam forması **مضارع مملوس** (mozare məlmus). Feilin qəti gələcək zaman forması **مستقبل** (mostəğbəl). Qeyri-qəti və qəti gələcək zaman formalarının təsdiq və inkarı, vurğusu. Feilin əmr şəkli. Əmr şəklinin təsdiq və inkarı, vurğusu.

Feilin iltizam forması **مضارع التزامی** (mozare-ye eltezami), onun işlənmə yerləri. İltizam formasının təsdiq və inkar şəkli, vurğunun yeri. Feilin vacib, bacarıq, şərt şəkilləri. Vacib şəklini əmələ gətirmək üçün **باید** (bayəd) və ya **بایستی** (bayesti), **می بایست** (mibayest)... sözlərindən, bacarıq şəklini əmələ gətirmək üçün **توانستن** (təvanestən) feilindən, arzu və istək şəklini əmələ gətirmək üçün **خواستن** (xastən) köməkçi feilindən və **کاش** (kaş), **ای کاش** (ey kaş) köməkçi sözlərindən istifadə edilməsi və onların müxtəlif zamanlarda işlədilməsi. Feilin şərt şəklində **اگر** (əgər), **هنگاه** (hərgah) və **در صورتیکه** (dər surətike) bağlayıcılarının işlədilməsi. Feilin təsirlik kateqoriyası. Təsirli və təsirsiz feillər. Feilin məlum və məchul növləri.

Zərflər. Zərfin mənacə növləri: zaman, məkan, miqdar və tərz - hərəkət zərfləri. İnkər və oxşarlıq bildirən zərflər. Zərfin quruluşca növləri: sadə, düzəltmə, mürəkkəb zərflər.

Qoşma. **به** (be), **با** (ba), **در** (dər), **از** (əz), **برای** (bərə-ye...) **مانند** (manənd-e...), **مثل** (mesl-e...) **نظیر** (nəzir-e) önqoşmaları və **را** (ra) sonqoşması. Önqoşmaların işlənmə məqamları. Önqoşma kimi işlənən sözlər – söz-qoşmalar: **نزد** (nəzd), **پیش** (piş), **رو** (ru), **پهلو** (pəhlu), **پشت** (poşt), **سر** (sər) və s. Bəzi qoşmaların və söz- qoşmaların izafətlə işlənməsi. Məs.: **پهلو، پیش، نظیر، پشت، رو، مانند، برای، سر، نزد، مثل**

Bağlayıcı. Bağlayıcıların quruluşca növləri. Sadə və mürəkkəb bağlayıcılar. Tabesizlik əlaqəsi bildirən bağlayıcılar. **و** (və), **هم** (həm), **نیز** (niz), **اما** (əmma), **لاکن** (laken), **یا** (ya) və **گاه** (qah). Qoşa və daha çox təkrarən işlənən bağlayıcılar (Məsələn: **یا...یا...یا...یا** və s.) Tabelilik əlaqəsi bildirən bağlayıcılar **که** (ke), **وقتیکه** (vəqtike), **هنگامیکه** (henqamike), **اگر** (əgər), **هنگاه** (hərgah) və s. Bağlayıcılarda vurğunun yeri.

SİNTAKSİS

Söz birləşmələri. Təyini söz birləşmələri: izafət vasitəsilə əmələ gələn söz birləşmələri, yanaşma əlaqəsi ilə əmələ gələn söz birləşmələri. İzafət tərkibi və izafət zənciri. İzafət tərkibinin yalnız iki tərəfdən ibarət olması. Məs.:

حکایت جالب – اتاق بزرگ – دانش آموزان ممتاز

İzafət zəncirinin isə üç və daha çox tərəfdən ibarət olması.

Məs.: **دفتر زبان فارسی؛ دفتر زبان فارسی دانش آموز؛**

دفتر زبان فارسی دانش آموز کوشا.

İzafətin ifadə etdiyi məna əlaqələri.

Yiyəlik, malikiyyət əlaqəsinin **مال** (mal) sözü ilə ifadə olunması.

Cümlə. Cümlə üzvləri: baş üzvlər – mübtəda, xəbər; ikinci dərəcəli üzvlər – təyin, tamamlıq (vasitəli, vasitəsiz), zərflilik.

Nitq hissələri ilə ifadə olunmasına görə xəbərin növləri: feili xəbər – yalnız feil ilə ifadə olunur. İsmi xəbər – feildən başqa digər nitq hissələri ilə ifadə olunur. İsmi xəbər şəkilçilərinin tam və qısa formaları.

İnkarlıq bildirən **نیست** (nist) sözünün şəxslər üzrə dəyişməsi.

Sadə cümlə. Sadə müxtəsər və sadə geniş cümlə. Sual cümlələri. Sual cümlələrinin quruluşu. İntonasiya əsasında qurulan sual cümləsi. Nümunə:

این قلم است؟

این حکایت در کتاب زبان فارسی هست؟

Sual əvəzlilikləri və sual ədatları ilə qurulan sual cümlələri. Sual ədatlarında vurğunun yeri. Nümunə:

الآن ساعت چند است؟ پس شما در ردیف چندم نشستید؟ مگر شما "خمسه" نظامی را خوانده اید؟ آیا، روز استراحت به گردش می روی؟

Sual cümlələrinə verilən təsdiq və ya inkar cavab cümlələrinin quruluşu.

Həmcins üzvlü sadə cümlələr. Həmcins mübtədəli, həmcins xəbərlilik, həmcins tamamlıqlı, həmcins təyinli, həmcins zərflilikli cümlələr. Mürəkkəb cümlə. Tabeli və tabesiz mürəkkəb cümlələr. Tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri olan baş və budaq cümlələr. Təyin, tamamlıq, zaman, şərt, səbəb, məqsəd və güzəşt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr və onların yaranma üsulları.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. A.Kərimov. *Fars dili. 1-ci sinif.* – Bakı, 2023.
2. A.Kərimov. *Fars dili. 2-ci sinif.* – Bakı, 2023.
3. A.Kərimov. *Fars dili. 3-cü sinif.* – Bakı, 2024.
4. A.Kərimov. *Fars dili. 4-cü sinif.* – Bakı, 2024.
5. T.Seyidov. *Fars dili. 5-ci sinif.* 1993.
6. H.Mahmudov, T.Seyidov, R.Axundov. *Fars dili. 6-cı sinif.* 1991.
7. A.Ələkbərova, M.Məmmədova. *Fars dili. 7-ci sinif.* 1991.
8. A.Ələkbərova, S.Hüseynli. *Fars dili. 8-ci sinif.* 1993.
9. N.Hatəmi, Ş.Şirəliyev. *Fars dili. 9-cu sinif.* 1993.
10. N.Hatəmi, Ş.Şirəliyev. *Fars dili. 10-cu sinif.* 1994.
11. N.Hatəmi, Ş.Şirəliyev. *Fars dili. 11-ci sinif.* 1996.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Fars dili" (Yeni təhsil proqramı (kurikulum) üzrə imtahanlara hazırlaşanlar, yuxarı sinif şagirdləri və müəllimlər üçün vəsait). "Abituriyent" jurnalının xüsusi buraxılışı. – Bakı. 2019.

PROQRAMA ƏLAVƏ

(QRAMMATİK TERMİNLƏR LÜĞƏTİ)

1. Fonetika	آواشناسی
2. Transkripsiya	آوانویسی
3. Leksika	لغت
4. Leksikologiya	واژه شناسی
5. Qrammatika	دستور
6. Morfologiya	صرف
7. Sintaksis	نحو

8. Diftong	دیفٲنگ	55. Sifətin quruluşca növləri	انواع ساختمان صفت
9. Səs və hərf	صدا و حرف	56. Sadə sifətlər	صفات ساده
10. Sait	مصوت	57. Düzəltmə sifətlər	صفات مشتق
11. Samit	صامت	58. Mürəkkəb sifətlər	صفات مرکب
12. Uzun saitlər	مصوت های بلند	59. Sifətin dərəcələri	درجات صفت
13. Qısa saitlər	مصوت های کوتاه	60. Sifətin adi dərəcəsi	صفت مطلق
14. Təşdid işarəsi	اشاره تشدید	61. Sifətin müqayisə dərəcəsi	صفت تقضیلی
15. Tənvın işarəsi	اشاره تنوین	62. Sifətin üstünlük dərəcəsi	صفت عالی
16. Həmzə işarəsi	اشاره همزه	63. Say	عدد
17. Vurğu	تکیه (ضربه)	64. Mıqdar sayları	اعداد اصلی
18. Heca	هجا	65. Sıra sayları	اعداد ترتیبی
19. Şəkilçi	وند	66. Kəsır sayları	اعداد کسری
20. Ön şəkilçi	پیشوند	67. Onluq kəsrlər	اعداد اعشاری
21. İç şəkilçi	میانوند	68. Faiz	درصد
22. Son şəkilçi	پسوند	69. Əvəzlik	ضمیر (جانشین)
23. Sözdüzəldici şəkilçi	وند واژه ساز	70. İşarə əvəzlilkləri	ضمایر اشاره
24. Ərəb mənşəli sözlər	کلمات عربی	71. Şəxs əvəzlilkləri	ضمایر شخصی
25. Qohum sözlər	کلمات هم خانواده	72. Sual əvəzlilkləri	ضمایر پرسشی
26. Sinonim sözlər	کلمات مترادف	73. Qeyri-müəyyən əvəzlilklər	ضمایر مبهمات (غیر معین)
27. Antonim sözlər	کلمات متضاد	74. Qeyri-müəyyən əvəzlik	ضمیر مبهم
28. Omonim sözlər	کلمات متشابه	75. Təyini əvəzlilklər	ضمایر تعیینی
29. Nitq hissələri	اجزای کلام	76. Qayıdış əvəzlilkləri	ضمایر مشترک
30. Nitq hissəsi	جزء کلام	77. Feilin şəkilləri	وجوه افعال
31. Tərkib hissələr	اجزای ترکیب	78. Feilin bacarıq şəkli	افعال اقتداری
32. İsim	اسم	79. Feilin vacib şəkli	وجه واجب
33. Sadə isimlər	اسامی ساده	80. Feilin şərt şəkli	وجه شرطی
34. Düzəltmə isimlər	اسامی مشتق	81. Feilin arzu şəkli	وجه آرزو
35. Mürəkkəb isimlər	اسامی مرکب	82. Feilin əmr şəkli	وجه امری
36. Cəm şəkilçiləri	وندهای جمع	83. Feilin əmr şəklinin inkarı	انکار وجه امری
37. Düzgün cəm forması	جمع مصحح	84. Feilin iltizam şəkli	وجه التزامی
38. Sınıq cəm forması	جمع مکسر	85. İndiki zamanın iltizam forması	مضارع التزامی
39. Mücərrəd isimlər	اسامی معنی	86. Keçmiş zamanın iltizam forması	ماضی التزامی
40. Konkret isimlər	اسامی ذات	87. Feilin şühudi keçmiş zaman forması	ماضی مطلق
41. İsimlərin cəmlənməsi	جمع اسامی	88. Feilin bitməmiş keçmiş zaman forması	ماضی استمراری
42. Toplu isimlər	اسامی گروهی	89. Feilin nəqli keçmiş zaman forması	ماضی نقلی
43. Ümumi isimlər	اسامی عام	90. Feilin uzaq keçmiş zaman forması	ماضی بعید
44. Xüsusi isimlər	اسامی خاص	91. Feilin indiki zaman forması	زمان حال
45. Qeyri-müəyyənlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای نکره	92. İndiki zamanın davam forması	مضارع ملموس
46. Vahidlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای وحدت	93. Keçmiş zamanın davam forması	ماضی ملموس
47. İşarə bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای اشاره		
48. Nisbi sifət əmələ gətirən "ی" (i) şəkilçisi	یای نسبت		
49. Mücərrədlik bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای مصدری		
50. Layıqlıq bildirən "ی" (i) şəkilçisi	یای لیاقت		
51. Mənsubiyyət şəkilçiləri	ضمایر متصله		
52. Mənsubiyyət şəkilçisi	ضمیر متصله		
53. Xəbərlilik kateqoriyası	رابطه خبری		
54. Sifət	صفت		

94. Feilin gələcək zaman forması	مستقبل (زمان آینده)	128. Tabesizlik bağlayıcıları	حروف ربط غیر تابعی
95. Qeyri-qəti gələcək zaman forması	زمان آینده غیر قطعی	129. Sadə bağlayıcılar	حروف ربط سادە
96. Feili bağlama	وجه وصفی	130. Mürəkkəb bağlayıcılar	حروف ربط مرکب
97. Keçmiş zaman feili sifəti	صفت مفعولی	131. Tam feillər	افعال تام
98. İndiki zaman feili sifəti	صفت فاعلی	132. Qaydalı feillər	افعال قیاسی
99. Məsdər	مصدر	133. Qaydasız feillər	افعال سماعی
100. Feil kökü	ریشه فعل	134. Təsirli feillər	افعال متعدی
101. Feil əsası	اساس فعل	135. Təsirsiz feillər	افعال لازم
102. Şəxs sonluqları	شناسه	136. Məlum feillər	افعال معلوم
103. Söz birləşmələri	ترکیبهای کلمه	137. Məchul feillər	افعال مجهول
104. Təyin olunan söz (izafət birləşməsinin birinci tərəfi)	مضاف	138. İradı feillər	افعال ارادی
105. Təyin (izafət birləşməsinin ikinci tərəfi)	مضاف الیه	139. İsmi xəbər	خبر اسمی
106. İzafət tərkibi (birləşməsi)	ترکیب اضافه	140. Feili xəbər	خبر فعلی
107. Yanaşma yolu ilə əmələ gələn birləşmələr	ترکیب همجانب	141. Sadə müxtəsər cümlə	جمله ساده مختصر
108. İzafət zənciri	زنجیر اضافه	142. Sadə geniş cümlə	جمله ساده مبسوط
109. Mənsubiyyət bildirən izafət birləşmələri	اضافه نسبی	143. Bütöv cümlə	جمله کامل
110. Yiyəlik mənası bildirən izafət birləşmələri	اضافه ملکی	144. Yarımçıq cümlə	جمله ناقص
111. Məxsusluq bildirən izafət birləşmələri	اضافه تخصیصی	145. Şəxssiz cümlə	جمله بی شخص
112. Cins mənası bildirən izafət birləşmələri	اضافه بیانی	146. Müstəqil cümlə	جمله مستقل
113. Oxşayış mənası bildirən izafət birləşmələri	اضافه تشبیهی	147. Qeyri-müstəqil cümlə	جمله غیر مستقل
114. Zaman mənası bildirən söz birləşmələri	ترکیب زمانی	148. Həmcins üzvlü cümlələr	جملات با عضو همجنس
115. Məkan mənası bildirən söz birləşmələri	ترکیب مکانی	149. Cümlənin baş üzvləri	اعضای درجه یکم جمله
116. Zərf	ظرف	150. Cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri	اعضای درجه دوم جمله
117. Sadə zərflər	ظروف ساده	151. Vasitəli tamamlıq	متمم وابسته
118. Düzəltmə zərflər	ظروف مشتق	152. Vasitəsiz tamamlıq	متمم بی واسطه
119. Mürəkkəb zərflər	ظروف مرکب	153. Tabesiz mürəkkəb cümlə	جمله مرکب پیوسته
120. Zaman zərfi	ظرف زمان	154. Tabeli mürəkkəb cümlə	جمله مرکب تابعی
121. Məkan zərfi	ظرف مکان	155. Baş cümlə	جمله اصلی
122. Kəmiyyət zərfi	ظرف کمی	156. Budaq cümlə	جمله پیرو (جمله فرعی)
123. Tərzi-hərəkət zərfi	ظرف چگونگی	157. Təyin budaq cümləsi	جمله پیرو تعیینی
124. Oxşarlıq bildirən zərf	ظرف تشبیه	158. Tamamlıq budaq cümləsi	جمله پیرو متممی
125. İnkər zərfi	ظرف انکار	159. Məqsəd budaq cümləsi	جمله پیرو مقصدی
126. Qoşma	حرف اضافه	160. Şərt budaq cümləsi	جمله پیرو شرطی
127. Bağlayıcı	حرف ربط	161. Səbəb budaq cümləsi	جمله پیرو سببی
		162. Zaman budaq cümləsi	جمله پیرو زمانی
		163. Güzəşt budaq cümləsi	جمله پیرو گذشت
		164. Mötərizə	پرانتر (پارانتز)